

Loppuraportti

Tiellä – På väg.

Jumalanpalveluselämän kehittämishanke 2011-2013.

Kuva Annika Määttänen

Loppuraportti

Tiellä – På väg.

Jumalanpalveluselämän kehittämishanke 2011-2013.

Lainaukset ovat seurakuntien loppuraporteista, ellei toisin mainita.

Sisällysluettelo

Iloa ja innostusta - johdanto	3
Hankkeen tausta.....	4
Hankkeen tavoite, organisaatio ja resurssit	4
Jumalanpalveluselämän teologista taustaa.....	8
Toteutus.....	11
Työvälineitä.....	15
Hyvät käytännöt	16
Tutkimus.....	17
Viestintä.....	18
Hankkeesta nousutta	18
1) Yhteisen messun kehittäminen.....	18
2) Jumalanpalveluselämä kokonaisuutena.....	19
3) Monipuolisuus ja rikkaus.....	20
4) Asennemuutos	21
5) Osallisuus.....	22
6) Työyhteisöön liittyvät kysymykset.....	24
7) Lapset ja nuoret.....	25
8) Viestintä.....	27
9) Yhteinen keskustelu jumalanpalveluksesta	29
10) Yhteisöllisyys.....	29
11) Vieraanvaraisuus	30
12) Rukous.....	31
13) Ilo ja innostus.....	32
14) Kirkkorakennus, puitteet ja "tekniikka"	32
15) Esteitä	33
Hankkeen arviointia.....	33
Johtopäätöksiä ja toimenpide-ehdotuksia	37

***"He sanoivat toisilleen:
"Eikö sydämemme hehkunut innosta,
kun hän kulkiessamme puhui meille
ja opetti meitä ymmärtämään kirjoitukset?"
Luuk. 24:32***

Iloa ja innostusta - johdanto

Seurakunnissa eri puolilla Suomea on viime vuosien aikana pohdittu, millainen olisi jumalanpalvelus, josta ei haluaisi itse jäädä pois, ja millaiseen jumalanpalvelukseen toisi mielellään myös läheisensä ja ystävänsä. Jumalanpalveluksesta puhuminen ja yhteinen työskentely jumalanpalveluselämän kehittämiseksi ovat herättäneet innostusta niin seurakuntien työntekijöissä kuin seurakuntalaisissakin. Kiihkeääkin keskustelua on aika ajoin ollut.

"Kehittämisessä yksi tavoite on luoda sellainen jumalanpalveluselämä missä on vahva sisältö, missä viihtyy itsekkin ja minne on hyvä tulla omalla vapaa-ajalla." (Muurame)

Tiellä - På väg -hankkeessa mukana olleet seurakunnat ovat kehittäneet kukin omaa jumalanpalveluselämäänsä omista lähtökohdistaan ja omine tavoitteineen, kirkon yhteiseen strategiaan liittyen. Kehittäminen on siis tapahtunut keskellä seurakunnan elämää. Joissakin seurakunnissa jumalanpalveluselämä on löytänyt kokonaan uuden suunnan, joissakin on edetty pienin askelin.

"Radikaalia ja laajasti koettua muutosta ei varmaan tullut, mutta monia pieniä, avartavia kokemuksia." (Kymi)

"Kokoavasti voi sanoa, että hankkeeseen mukaan lähteminen merkitsi seurakuntamme jumalanpalveluselämälle hyvin merkittävää muutosta." (Kangasniemi)

Suurin osa hankkeen löydöistä on oikeastaan vanhoja tuttuja asioita, joita on ajateltu uudesta näkökulmasta. On ollut sekä lohdullista että rohkaisevaa huomata, ettei tarvitse ryhtyä johonkin kokonaan uuteen, vaan suunnan tarkistuksilla ja pienillä askelilla saadaan aikaan merkittäviä muutoksia. Jumalanpalveluselämän kehittämisessä näyttää olevan enemmän kyse asenteen muutoksista kuin ulkoisista muodoista tai yksittäisistä tempuista. Muutamat hankeseurakuntien kirkkoherrat ovat sanoneet, etteivät palaisi entiseen mistään hinnasta. Jumalanpalveluselämän kehittäminen jatkuu.

"Jumalanpalvelusryhmien toiminta on muuttanut seurakunnan jumalanpalveluskäytäntöjä pysyvästi. Sekä työntekijät että mukana olevat seurakuntalaiset ovat hyvin yksimielisiä siitä,

että paluuta entiseen ei ole. Kyseessä ei ole kokeilu, vaan pysyväksi muotoutunut seurakunnan kulttuuri ja työtapa. Jumalanpalvelus on koko seurakunnan omaisuutta.” (Haapajärvi)

”Tuntuu, että muutokset ovat olleet pieniä tai sitä kysyy, että onko mikään muuttunut? Silti jotain on tapahtunut. Jumalanpalveluksen kävijämäärät ovat lähteneet kuluvan vuoden aikana nousuun, ja seurakuntalaisilta on tullut ainakin sellaista viestiä, että kehittäminen on huomattu.” (Pirkkala)

”Olemme ajatelleet, että kyseessä ei ollut projekti vaan prosessi, jonka tulee jatkua ja jatkua.” (Alajärvi)

”Kyllä me jatkamme tällä tiellä. Olemme avoimia Jumalan ja Pyhän Hengen työlle.” (Muurame)

Hankkeen tausta

Kirkolliskokouksen edustaja-aloite, valiokuntatyöskentely ja hankkeen tehtäväksianto

Jumalanpalveluksen tavoitavuus on ollut viime vuosikymmeninä heikko. Osallistuminen messuun kuuluu vain harvan seurakuntalaisen viikkorytmiin. Erityisen aktiivisia eivät ole myöskään seurakuntien työntekijät tai luottamushenkilöt. Seurakunnan elämän keskus, yhteinen juhla ja voimanlähde näyttää menettäneen merkityksensä. Messu koetaan itselle vieraaksi, vaikka jumalanpalvelusta arvostettaisiinkin.

Kirkolliskokouksen edustaja-aloitteessa 9/2008 ilmaistiin vahva huoli liittyen jumalanpalveluselämän monipuolisuuteen, tavoitavuuteen ja kykyyn vastata tämän ajan ihmisen tarpeisiin. Kirkolliskokouksen ja kirkkohallituksen käsittelyssä päädyttiin käynnistämään jumalanpalveluselämän kehittämishanke vuosiksi 2011-2013. Hankkeen painopiste suunnattiin paikallisseurakuntiin, sinne missä jumalanpalveluselämä ensisijaisesti toteutuu. Painotuksella liiityttiin viimeisimpään jumalanpalvelusuudistukseen, joka korosti sekä kirkon traditiota että jumalanpalveluksen paikallisuutta. Uudistus ja sen myötä syntyneet käsikirjat ohjaavat jumalanpalveluselämään, jossa näkyy paikallisuus ja joka on samalla tunnistettavissa kristillisen kirkon jumalanpalvelukseksi.

Hankkeen tavoite, organisaatio ja resurssit

Hankkeen tavoite ja tehtävät

Hankkeen tavoitteeksi asetettiin jumalanpalveluselämä, joka on monipuolista ja rikasta, ja sisältää sekä inhimillistä lämpöä että hengellistä syvyyttä. Jumalanpalveluselämän laadun paranemisen arveltiin luovan pohjan myös osallistujamäärien kasvulle. Tavoitteen saavuttamiseksi hankesuunnitelmaan kirjattiin seuraavat toimenpiteet:

➤ Uusien jumalanpalveluskäytäntöjen kartoittaminen ja kehittäminen sekä edelleen jakaminen
Hiippakunnat nimesivät kukin 2-7 hankeseurakuntaa. Hankkeeseen nimetyt seurakunnat sitoutuivat kehittämään jumalanpalveluselämäänsä omista tarpeistaan lähtien projektin ajaksi. Pääpaino oli seurakuntalaisten roolin vahvistaminen jumalanpalvelusten suunnittelussa ja toteutuksessa. Hyvien käytäntöjen jakaminen tapahtui seminaareissa ja verkon välityksellä.

➤ Tutkimus

Kehittämishankkeen tueksi ja ajantasaisen tiedon saamiseksi käynnistettiin tutkimushanke, jossa selvitettiin seurakuntalaisten jumalanpalveluskokemuksia ja jumalanpalvelukseen kohdistuvia toiveita. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Kirkon tutkimuskeskuksen kanssa.

➤ Koulutuksen tukeminen

Hankkeessa saatuja tietoja ja kokemuksia hyödynnetään kirkkohallituksen, hiippakuntien ja kirkollisten järjestöjen antamassa jumalanpalveluselämän koulutuksessa.

➤ Aineiston tuottaminen

Hankkeen varsinaisena tavoitteena ei ollut uuden materiaalin tuottaminen. Seurakuntien jumalanpalveluselämästä nousi kuitenkin tarve kieleltään monipuolista ja seurakunnan yhteiseksi rukoukseksi tunnistettavaa esirukousta tukevan suomenkielisen aineiston saamiseen. "Kolmas pilari - esirukouskirja." on tarkoitus julkaista Parahat evähät -jumalanpalveluspäivillä 2014. Se ilmestyy verkkomateriaalina, joka on seurakuntien vapaasti käytettävissä. Esirukouskirja sisältää eri kirjoittajien rukouksia kirkkovuoden pyhiä varten kolmesta näkökulmasta: pyhän teemat ja raamatuntekstit, kaikenikäiset messussa sekä luomakunta. Esirukouskirja tuotettiin yhteistyönä Kirkkopalvelut/Seurakuntaopiston kanssa, ja se kuuluu Kirkkohallituksen Kirkko ja toiminta-sarjaan.

*Hanke sitoutui myös 500 kappaleen ennakkotilaukseen **Fredrik Modéuksen** kirjasta "Utrustad och delaktigt." Kirja käännetään suomeksi ja siihen liitetään näkökulmia Suomen kirkon jumalanpalveluselämästä. Kirja jaetaan kaikkiin hankeseurakuntiin sekä jumalanpalveluspäiville osallistuville seurakunnille. Kirjan kustantaa Kirjapaja.*

➤ Muut tehtävät

Verkostoituminen eri toimijoiden kanssa. Hankkeen esillä pitäminen mm. neuvottelupäivillä ja kirkollisissa tapahtumissa.

Hanke sai nimekseen *Tiellä – På väg. Jumalanpalveluselämän kehittämishanke 2011-2013*. Nimen suomenkielinen muoto on herättänyt ajatuksia niin matkalla olemisesta kuin esteenä olemisesta. Ruotsinkielinen versio antaa sen sijaan selvän signaalin matkanteosta.

Ajatus matkalla olemisesta liittyi vahvasti hankkeen identiteettiin. Hanke ei noussut tyhjistä eikä saattanut mitään päätökseen, vaan liittyi jatkuvaan jumalanpalveluselämän kehittämiseen. Monet mukana olleista seurakunnista ovat olleet jumalanpalvelusuudistuksen kokeiluseurakuntia 1990-luvulla. Monissa seurakunnissa jumalanpalveluselämän kehittäminen on ollut painopisteenä jo ennen hanketta. Lähes poikkeuksetta seurakuntien loppuraporteissa viitattiin kehittämistyön jatkumiseen hankkeen jälkeen.

Hankkeen organisaatio

Hankkeelle nimettiin ohjausryhmä, jonka tehtävänä oli johtaa jumalanpalveluselämän kehittämishanketta ja ohjata hankekoordinaattoreiden työtä, olla yhteydessä kirkkohallituksen yksiköihin, hiippakuntiin, kehittämisseurakuntiin ja järjestöihin, järjestää tarvittaessa seminaareja ja neuvottelupäiviä sekä antaa vuosittain raportti kehittämishankkeesta kirkkohallitukselle.

Ohjausryhmän kokoonpano:

hiippakuntasihteeri **Mika Mäntyranta** (Turun hiippakunta), puheenjohtaja (*siirtyi asiantuntijaksi vuoden 2013 alusta*)

stiftssekreterare **Jan Hellberg** (Borgå stift)

diakonissa **Ulla-Maija Kyrölä** (Espoo, Olarin seurakunta)

hiippakuntadekaani **Reijo Liimatainen** (Helsingin hiippakunta)

kappalainen **Taina Manninen** (Kajaanin seurakunta) (*puheenjohtajaksi vuoden 2013 alusta*)

perheterapeutti **Annika Määttänen** (Salon seurakunta)

kanttori **Tuula Saarensola** (Tuusulan seurakunta)

kappalainen **Riitta Särkiö** (Lahti, Launeen seurakunta)

kirkkoherra **Kari Tiirola** (Haapajärven seurakunta)

hiippakuntasihteeri **Ari Tähkäpää** (Mikkelin hiippakunta) (*jäi pois ohjausryhmästä syksyllä 2011*)

Asiantuntijana ohjausryhmän työskentelyyn osallistui KJM:n/KJY:n johtaja.

Hanke oli kirkkohallituksen yhteinen ja hallinnollisesti sijoitettu Jumalanpalveluselämän ja musiikkitoiminnan yksikköön (KJM), sittemmin Jumalanpalvelus ja yhteiskunta (KJY).

Hankkeen käytännön toteutuksesta vastasivat hankekoordinaattorit. Hankkeessa työskenteli kaksi hankekoordinaattoria, kanttorin ja teologin muodostama työpari, joiden yhteenlaskettu työpanos vastasi yhtä kokoaikaista työsuhdetta. Hankekoordinaattoreina aloittivat 1.8.2010 MuM, kanttori **Ulla Tuovinen** (60%) ja TT **Mika K.T. Pajunen** (40%). Maaliskuussa 2011 Mika K.T. Pajusen tilalla aloitti TM, pastori **Timo-Matti Haapiainen**. Ulla Tuovisen siirryttyä KJY:n vs. johtajaksi 1.9.2012 hänen tilallaan aloitti MuM, kanttori **Teija Tuukkanen**. Helmikuun 2013 alusta Timo-Matti Haapiaisen tilalla aloitti TM, pastori **Marjaana Härkönen**. Elokuun 2013 alusta Ulla Tuovinen palasi hankekoordinaattorin tehtävään (100% työaika vuoden 2013 loppuun saakka). Jumalanpalveluspäivien pääsihteerin palkkaus (2,5 kk) vuonna 2013 oli hankkeen rahoittama.

Hankkeen aikataulu

Hanke toteutettiin vuosina 2011–2013. Sitä valmisteltiin syksyn 2010 aikana käynnistämällä ohjausryhmän toiminta, laatimalla hankekuvaus, aloittamalla tutkimushanke sekä pyytämällä hiippakuntia nimeämään hankeseurakunnat.

Liittyminen kirkon strategiaan, tulevaisuusselonteon teemoihin ja muihin hankkeisiin kirkossa

Jumalanpalveluselämän kehittämishanke liittyi keskeisesti Meidän kirkko-strategian toteuttamiseen (*Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö. Kirkon strategia vuoteen 2015.*), strategian painopisteistä erityisesti hengellisen elämän sekä jäsenyyden vahvistamiseen:

"Huolehdimme siitä, että seurakuntien jumalanpalveluselämä on monipuolista, luontevaa ja sisältää inhimillistä lämpöä ja hengellistä syvyyttä. Kirkollisissa toimituksissa tarjoamme ihmisille mahdollisuuden pysähtyä Jumalan eteen."

"Luovomme työntekijäkeskeisestä ajattelutavastamme ja luomme seurakuntalaisille mielekkäitä toimintamahdollisuuksia."

Kirkon tulevaisuusselonteossa (Kirkko 2020. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tulevaisuusselonteko.) esille nostetuista teemoista jumalanpalveluselämää haastavat mm. yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden tarpeiden yhdistämisen haaste, vapaaehtoistoiminnan vahvistuminen, lähiyhteisöjen vahvistaminen ja ihmisten elämänrytmiin sopeutuminen, monikulttuurisuus ja eri-ikäiset seurakuntalaiset, läsnäolo verkossa sekä hierarkioista kollektiiviseen asiantuntijuuteen siirtyminen.

"Kirkon ja sen seurakuntien tehtävä on kehittää jumalanpalveluselämää ja muuta toimintaa sellaiseksi, että eri puolilta maailmaa muuttaneet ihmiset voivat kokea aitoa kristittyjen yhteyttä ja osallisuutta. Tarvitaan kohtaamisen taitoa. Maahanmuuttajat eivät ole vain toiminnan kohde, vaan heitä tulee kutsua mukaan toiminnan suunnitteluun ja järjestämiseen."

Kirkkohallituksen Vapaaehtoistoiminnan kehittämishankkeessa (2009-2012) pyrittiin seurakuntien ja kirkon toimintakulttuurin muutokseen, kuten jumalanpalveluselämän kehittämishankkeessakin. Yhteisiä teemoja ja kysymyksiä olivat mm. työalojen yhteinen työ, kysymys seurakunnan "omistajuudesta", osallisuus ja yhteisöllisyys, toiminnan suunnitteleminen ja toteutus yhdessä seurakuntalaisten kanssa, sekä viestinnän kysymykset.

Kirkkohallituksen muista hankkeista yhteisiä teemoja voidaan löytää mm. Pyhä-painopistetyöhön (kirkon yhteinen painopiste vuosina 2010-2012): pyhän etsimiseen ja lähestymiseen, kristillisen uskon ja elämäntavan vahvistamiseen sekä kirkon työntekijöiden hengellisen elämän tukemiseen liittyvissä kysymyksissä. Hengellinen elämä verkossa -hankkeen (2009-2012) ja Kirkon saavutettavuusohjelman (2012) löydöt antoivat tärkeitä näkökulmia jumalanpalveluselämän kehittämishankkeeseen mm. osallisuuden toteutumisen monipuolisessa mahdollistamisessa.

Itä-Suomen yliopistossa käynnistyi vuonna 2013 Seurakunnalliset mobiiliteknologiat -hanke, jonka tarkoituksena on kehittää työvälineitä ja menetelmiä seurakuntien ja niiden jäsenten toiminnan tukemisessa, vuorovaikutuksessa ja kirkon elämyksellisessä toiminnassa. Lokakuussa 2013 kokeilukäyttöön otetun Jubii-sovelluksen avulla puhelimen tai taulutietokoneen näytöltä voi seurata jumalanpalveluksessa käytettäviä Raamatun tekstejä, virsiä, saarnaa tai palveluksen kaavaa. Kirkkohallitus on hankkeessa mukana sekä yhteistyökumppanina että rahoittajana.

Seurakuntarakenteiden kehittämisessä (Kirkkohallituksen esitys kirkolliskokoukselle 11/2012. Seurakuntarakenteiden kehittämisen päälinjat. Hyväksytty kirkolliskokouksessa 15.5.2013.) ajatus seurakunnasta nimenomaan jumalanpalvelusyhteisönä ilmaistaan mm. näin:

"Seurakunnan tulisi koostua paikkakunnan kristityistä, jotka kokoontuvat yhteen rukoilemaan ja viettämään ehtoollista sekä pitävät huolta lähimmäisistään ja kantavat vastuuta luomakunnasta."

Jumalanpalveluselämän teologista taustaa

Mikä jumalanpalvelus, mikä jumalanpalveluselämä?

Meidän Kirkko -strategia toteaa jumalanpalveluksesta:

"Jumalanpalvelus on kaikkina aikoina ollut seurakunnan elämän keskus. Se on kirkon ominta aluetta ja siitä kirkon tunnistaa kirkoksi. Jumalanpalveluksessa evankeliumin sanoma tulee todeksi ja siitä voimansa saava seurakunta elää dynaamisessa liikkeessä pyhästä arkeen ja arjesta pyhään. Lisäämme jumalanpalveluselämään monipuolisuutta, luontevuutta, inhimillistä lämpöä ja hengellistä syvyyttä."

Käsitteet jumalanpalvelus ja jumalanpalveluselämä on ymmärretty hankkeessa laajoina. Jumalanpalveluksella tarkoitetaan paitsi liturgiaa, myös "liturgiaa liturgian jälkeen", eli pyhän ja arjen kokonaisuutta. Seurakunta kokoontuu sanan ja sakramentin ääreen, ja se lähetetään palvelemaan Herraa arjessa. Tästä kokonaisuudesta muodostuu jumalanpalvelus.

Hankkeessa mukana olleille seurakunnille annettiin mahdollisuus ja niitä kannustettiin kehittämään jumalanpalveluselämän kokonaisuutta: pääjumalanpalveluksia, viikkomessuja, erityisjumalanpalveluksia, toimituksia, kerhojen, piirien ja kotien hartauselämää ja niin edespäin.

Jumalanpalvelusta ja jumalanpalveluselämää on tarkasteltu sekä yksilön että yhteisön näkökulmasta. Jumalanpalveluskokemus on henkilökohtainen. Suomalaisessa kontekstissa yksilön asema ja tottumukset ovat korostuneet, mikä tulee huomioida. Toisaalta jumalanpalvelus on aina lähtökohtaisesti yhteisöllinen. Seurakunta kokoontuu sanan ja sakramenttien ääreen, ja yksityisinkin rukous liittyy seurakunnan ja kirkon yhteiseen rukoukseen.

Jumalanpalveluselämä seurakunnan keskuksessa

Jumalanpalveluselämän kehittämishanke on noussut liturgisesta kirkkokäsityksestä. Seurakunta ymmärretään ensisijaisesti jumalanpalvelusyhteisönä, ja liturgia on kristillisen teologian ensisijainen taso. Kristittyinä eläminen on jumalanpalvelusta pyhässä ja arjessa. Jumala muuttaa ihmistä, yhteisöä ja maailmaa jumalanpalveluksen kautta.

Jumalanpalvelus on kirkon olemisen ja elämisen malli ja tapa. Sana ja sakramentit kokoavat ja rakentavat kirkon ja tekevät sen näkyviksi. Messu on Jumalan pelastavan läsnäolon ja yhteyden juhla.

Kaste ja ehtoollinen yhdistävät ihmisen kolmiyhteiseen Jumalaan. Kasteessa ihminen kuolee ja nousee kuolleista Jeesuksen kanssa. Kastettu elää uutta elämää Kristuksessa Pyhän Hengen voimassa. Ehtoollisessa leivän ja viinin kautta ihmiset tulevat osallisiksi Kristuksen ruumiista ja verestä. Kristus antaa itsensä.

Jumala yhdistää sanalla ja sakramenteilla seurakunnan jäsenet toisiinsa. Kastetulle jokainen kristitty on lähtökohtaisesti perheenjäsen, sisko tai veli. Messu luo yhteyttä myös ajan ja paikan rajojen yli. Seurakunta laulaa Jumalalle yhdessä enkelien ja kaikkien pyhien kanssa. Läsnä on näkyvä ja näkymätön.

Liturginen kirkkokäsitys korostaa sanan ja sakramentin ympärille kokoontuvaa paikallista seurakuntaa kirkon toteutumisen perusmuotona. Kirkko toteutuu kansan kokoontumisessa. Tämän käsityksen

raamatulliset juuret ovat vahvat. Vanhassa testamentissa on kuvauksia Jumalan valitun kansan kokoontumisesta Jumalan sanan ääreen kansan historian taitekohdissa (2. Moos. 19–24; Neh. 8) ja kuvia kaikkien kansojen kokoontumisesta aikojen lopussa (Jes. 2, 25). Jumalan sanan ja läsnäolon ääreen kokoontuva kansa on voimakas vanhatestamentillinen symboli.

Kristillinen jumalanpalvelus viittaa Vanhan testamentin kokoontumisiin ja murtaa symbolin. Kokoontuminen irtoaa ajasta ja paikasta. Jokainen kokoontuminen sanan ja sakramentin ääreen välittää samaa Jumalan läsnäoloa kuin Vanhan testamentin yksittäiset kokoontumiset. Jokainen kristillinen jumalanpalvelus on uusi exodus, uusi paluu luvattuun maahan ja merkki tulevasta.

Johanneksen ilmestys kuvaa taivaallista jumalanpalvelusta, johon osallistuu pelastettuja kaikista kansoista ja heimoista. Pelastetut puhuvat kaikkia kieliä (Ilm. 7:9). Jokaisessa jumalanpalveluksessa eletään jo nyt todeksi Johanneksen ilmestyksen kuvaamaa yhteyttä yli kaikkien inhimillisten rajojen. Jumalanpalvelukseen kokoontuva seurakunta on näin eskatologinen merkki, Jumalan valtakunnan elämistä todeksi jo nyt.

Jumalanpalvelus kokoaa ihmiset Jumalan pelastavan läsnäolon juhlaan. Kokoontunut joukko lähetetään palvelemaan Jumalan maailmaa. Jumalan työt jatkuvat liturgian jälkeen arjessa. Kristityt lähetetään elämään sovituksen ja yhteyden puolesta kukin omalla paikallaan. Seurakunnalta kerätystä hyvästä käytetään messussa vain vähän. Muu lähetetään tarvitsijoille ympäri maailman. Jumalanpalveluksen voima säteilee koko luomakuntaan.

Paikallinen ja globaali

Luterilaisen Maailmanliiton piirissä syntyneen Nairobien raportin (Nairobien raportti jumalanpalveluksesta ja kulttuurista: Nykyajan haasteet ja mahdollisuudet, LML 1996. Tapio Lampisen suomennos: http://www.religiologia.com/tapio.lampinen/pdf/o_d_p_kl2004_nairobien_raportti.pdf) mukaan jumalanpalvelus on suhteessa kulttuureihin ainakin neljällä tavalla:

- Jumalanpalvelus on transkulttuurinen. Sen keskeiset osat, kuten sana, sakramentit, ekumeeniset uskontunnustukset, ylittävät kulttuurien rajat sellaisinaan. Kulttuurirajat ylittävä aines korostaa kristittyjen yhteyttä yli maantieteellisten rajojen ja yli ajan rajojen.

Transkulttuurinen aines tekee jumalanpalveluksesta tunnistettavan. Vaikka jumalanpalveluksen kieli ja muodot olisivat vieraat, on jumalanpalvelukseen kokoontuva seurakunta voimakas symboli. Esimerkiksi pyhien kirjoitusten lukeminen ja ehtoollinen ovat myös tunnistettavissa yli kulttuurirajojen ilman kielitaitoa.

- Jumalanpalvelus on kontekstuaalinen. Jumalanpalvelus elää aina jossain kulttuurissa. Kontekstuaalisuuden perusmalli on Kristuksen syntymisessä ihmiseksi tietyn kulttuurin ja kielen keskelle. Jumalanpalveluksen tulee olla merkityksellinen siinä kulttuurissa, jossa se toteutuu. Tämä edellyttää niin paikallisen kielen käyttämistä kuin evankeliumin mukaisten arvojen ja muotojen omaksumista osaksi jumalanpalveluksen käytäntöjä.

Kontekstualisointi ei ole vain käännöstyötä. Se purkaa jumalanpalveluksen koodia ja tekee sen ymmärrettäväksi. Samalla jumalanpalveluksen sisältöihin saattaa avautua uusia näkökulmia. Liturgisen elämän ydin säilyy samana siirryttäessä kontekstista toiseen.

- Jumalanpalvelus on vastakulttuurinen. Jumalanpalvelus ei nouse kulttuureja vastaan sinänsä. Se pureutuu kulttuurien epäkohtiin. Kirkkoa ei kutsuta mukautumaan maailmaan vaan muuttumaan maailman kanssa (Room. 12:2).

Kristillinen jumalanpalvelus ohjaa vastustamaan kulttuurien rakenteissa ja käytännöissä esiintyvää sortoa ja epäoikeudenmukaisuutta. Jumalanpalvelus ohjaa etsimään syrjään jäävät ihmiset ja yhteisöt. Jumalanpalvelus vastustaa yksittäisen kulttuurin tai kansan nostamista ylivertaiseen asemaan ja palvelun kohteeksi.

- Jumalanpalvelus on monikulttuurinen ja kulttuurienvälinen, kuten koko kirkko on. Jeesus Kristus on kaikkien kansojen Pelastaja. Kaikkien kansojen aarteet mahtuvat valtakuntaan. Eri kulttuurit rikastuttavat kirkkoa.

Kirkkoa kutsutaan tarkastelemaan jumalanpalvelustaan ja koko elämänsä näistä neljästä näkökulmasta käsin. Näkökulmat auttavat näkemään jumalanpalveluksen ja sen erilaisten ainesten arvon. Niin yhteys yli kulttuurirajojen kuin paikallisuus ja erilaisten kulttuurien arvo kasvaa.

Näkökulmat ohjaavat arvostamaan sitä, mikä kulttuureissa on kestävä ja hyvää. Ne ohjaavat myös tunnistamaan jännitteet kulttuurien ja evankeliumin välillä.

Rakentava jumalanpalvelus edellyttää sekä kulttuurin että jumalanpalveluksen syvää tuntemista. Jumalanpalvelus ei siis elä joko-tai-tilanteessa, jossa voidaan valita vain eilinen tai tämä päivä, vain traditio tai aikalaiskulttuuri. Nairobin julistuksen periaatteet ohjaavat jumalanpalveluselämän kehittäjää suuntautumaan sekä traditioon että ympäröivään maailmaan.

Kokemuksia ja huomioita jumalanpalveluselämästä muualla

Hankkeen aikana vaikutteita ja hyviä käytäntöjä haettiin erityisesti Ruotsin ja USA:n luterilaisista kirkoista (Svenska kyrkan ja ELCA) sekä anglikaanisesta kirkosta (The Church of England). Kaikkien näitten todettiin kohdanneen samoja haasteita kuin Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Nämä kirkot ovat jumalanpalveluksen suhteen itseyttämykseltään lähellä kirkkoamme, mikä helpottaa hyvien käytäntöjen soveltamista. Kirkkoihin on tutustuttu sekä kirjallisuuden että vierailujen ja henkilökohtaisten suhteiden kautta.

Hankkeen aikana paneuduttiin erityisesti yhteisöllisyyden kysymyksiin. USA:n kokemuksissa kiinnitettiin huomiota jumalanpalvelukseen kokoontuvan seurakunnan, *assembly*:n, korostamiseen. Kokoontuva seurakunta on nostettu keskeiseksi jumalanpalveluksen ja kristillisen sanoman symboliksi. Yhteinen jumalanpalvelus on keskeinen kristityn identiteetin rakentaja, ja seurakunta on ensisijaisesti jumalanpalvelusyhteisö.

Yhteisön korostuminen nousee paitsi jumalanpalvelusteologiasta myös käytännön tarpeista. Niin ELCA:ssa kuin Englannin kirkossa taloudelliset resurssit ovat niukat. Seurakuntien toiminta kiteytyy perustyön ympärille, ja seurakunnan jäsenet ovat välttämättömiä toimijoita, eivät työntekijöiden tuottamien palveluiden kuluttajia.

Osallisuuden teologia ja käytännöt ovat kehittyneet yhdessä elävän ja toimivan seurakunnan näkökulmasta. Muutaman sadan ihmisen seurakunnassa osallisuus yhteiseen projektiin on helpompi mieltää kuin kymmenien tuhansien ihmisten seurakunnissa. USA:ssa todistimme lapsen kastetta yhteisessä messussa. Kaste oli koko seurakunnan yhteinen juhla. Liturgia teki näkyväksi sen, että lapsi tuli osaksi suurta perhettä.

Jumalanpalvelukset, joissa vierailimme, korostivat pääsääntöisesti kaiken ikäisten läsnäolon merkitystä. Osallisuus on osallisuutta yhteiseen jumalanpalvelukseen. Ruotsissa lapset olivat mukana jopa ehtoollisenjaossa.

Ruotsissa on tiedostettu, kuinka tärkeää on läsnä olevan seurakunnan monimuotoisuus vieraanvaraisuuden näkökulmasta. Ihminen etsii tiedostaen tai tiedostamattaan yhteisöistä samaistumiskohteita: samaan ikäryhmään, kulttuuriin tms. kuuluvia ihmisiä. Samaistumiskohteiden olemassaolo madaltaa kynnystä liittyä yhteisöön. Ilmiö vaikuttaa jumalanpalveluksissa. Jos messussa on lapsia, on lapsiperheen helppo liittyä mukaan. Jos messussa käytetään monia kieliä – sekä puhuttuja että muita – avaa se ovia ihmisille, joille enemmistön kieli ei ole oma äidinkieli. Tällainen ajattelu korostaa niin sanottua kirkonpenkkitehtävää. Jokaisen yksittäisen ihmisen läsnäolo ilman erityisiä tehtäviä tekee seurakunnasta vieraanvaraisemman ja helpommin lähestyttävän. Ja kääntäen: jos ihminen ei ole paikalla, hän puuttuu muilta.

Jumalanpalveluselämän kehittäminen liittyy usein vahvaan tietoisuuteen yhteisön tarpeista. Erityisesti Itä-Lontoon seurakunnista saadut kokemukset puhuivat tämän puolesta. Jumalanpalveluselämällä ja koko seurakunnalla nähdään olevan merkittävä rooli koko asuinyhteisön yhteisen hyvän rakentamisessa. Spiritualiteetti motivoi sosiaaliseen vastuunkantoon.

Toteutus

Syksyllä 2010 Kirkkohallitus pyysi hiippakuntia nimeämään alueeltaan 3-5 seurakuntaa, jotka sitoutuisivat kolmen vuoden ajan kehittämään jumalanpalveluselämäänsä omista lähtökohdistaan käsin. Samalla seurakuntia pyydettiin nimeämään hankkeelle yhteyshenkilö. Osa hiippakunnista valitsi hankkeeseen tulevat seurakunnat, osa hiippakunnista pyysi kiinnostuneita seurakuntia ilmoittautumaan. Erityisesti viimeksi mainituissa hiippakunnissa kiinnostuneita seurakuntia oli enemmän kuin hankkeeseen voitiin ottaa mukaan.

Hankeseurakuntia olivat

Helsingin hiippakunta:

Kannelmäki, Paavali, Rekola, Hakunila, Roihuvuori, Pitäjänmäki, Vartiokylä.

Espoon hiippakunta:

Espoonlahti, Siuntion suomenkielinen seurakunta, Tuusula.

Turun arkkhiippakunta:

Harjavalta, Uusikaupunki, Salo/Perttelin alue, Tarvasjoki, Turun Henrikinseurakunta.

Tampereen hiippakunta:

Forssa, Tampereen Harju, Keski-Lahti, Pirkkala.

Mikkelin hiippakunta

Lappee, Kuusankoski, Savonlinna-Sääminki (1.1.2013 Savonlinna), Kangasniemi, Mantyharju, Kymi, Langinkoski.

Lapuan hiippakunta:

Alajärvi, Kauhava, Kauhajoki, Muurame, Viitasaari.

Kuopion hiippakunta:

Järvi-Kuopio, Heinävesi, Puolanka, Pielisensuu.

Oulun hiippakunta:

Toholampi, Kempele, Haapajärvi, Rovaniemi, Oulu/Tuira, Oulu/Karjasilta.

Borgå stift:

Nedervetil, Åbo svenska.

Yhteensä hankkeessa aloitti 43 seurakuntaa. Porvoon hiippakunta oli aloittanut vuotta aikaisemmin hiippakunnan oman jumalanpalvelushankkeen, jolloin sovittiin Porvoon hiippakunnan osallistuvan valtakunnalliseen hankkeeseen jo aloitetun prosessin kautta. Hankkeen aikana Siuntion suomenkielinen seurakunta, Turun Henrikinseurakunta ja Tuiran seurakunta ilmoittivat jättäytyvänsä hankkeesta pois.

Hankeseurakunnille lähetettiin ensimmäinen, seurakunnan jumalanpalveluselämää kartoittava ja hankkeeseen orientoiva tehtävä joulukuussa 2010. Vuoden 2011 alusta alkaen hankekoordinaattorit vierailivat jokaisessa seurakunnassa. Vierailun tarkoituksena oli tutustua puolin ja toisin, kertoa hankkeen tavoitteista, perehtyä seurakunnan jumalanpalveluselämän kokonaisuuteen sekä antaa työvälineitä seurakunnan oman jumalanpalveluselämän kehittämissuunnitelman valmisteluun.

Hankkeen aikataulu seurakuntien näkökulmasta:

- 2010 syksy: hankeseurakuntien valinta ja oman seurakunnan jumalanpalveluselämän arviointia
- 2011 alkuvuosi: hankekoordinaattoreiden vierailut hankeseurakunnissa
 - seurakunnat valmistelevat omaa kehittämissuunnitelmaansa
- 2011 kevät:
 - seurakuntien kehittämissuunnitelmat valmiina
- 2011 syksy: hiippakunnalliset seminaarit
- 2012 kevät:
 - seminaari hankeseurakuntien kirkkoherroille
 - seurakuntien väliraportit
- 2012 syksy
 - hiippakunnalliset seminaarit
- 2013 kevät
 - toinen seminaari hankeseurakuntien kirkkoherroille
 - Vieraanvarainen messu -seminaari
 - seurakuntien loppuraportit 31.5. mennessä
- syksy 2013

- hiippakunnalliset seminaarit
- Kenen messu –seminaari

Hankekoordinaattorit ja ohjausryhmän jäsenet tutustuivat opintomatkojen, kirjallisuuden ja erilaisten verkostojen avulla USA:n Luterilaisen kirkon (ELCA), Englannin kirkon ja Ruotsin luterilaisen kirkon jumalanpalveluselämään ja sen kehittämiseen.

Merkittäväksi työskentelytavaksi hankkeessa muodostui erilaisten seminaarien järjestäminen. Niiden avulla ja kautta hankkeessa eri puolilla syntyneitä ideoita jaettiin. Seminaarit tarjosivat kaivatun keskustelufoorumin jumalanpalveluselämän kysymyksille. Seuraavassa avataan seminaarien ja opintomatkojen sisältöjä tarkemmin.

Seminaarit

Hiippakunnalliset seminaarit

- syksyllä 2011 pidetyn seminaarin
 - tavoitteena hankeseurakuntien yhteen saattaminen, mahdollisuus kuulla muiden seurakuntien hankkeista, saada konkreettisia ideoita
 - erityisenä sisältöteemana yhteisöllisyys (hankesuunnitelmien pohjalta)
- syksyllä 2012 pidetyn seminaarissa sisältönä oli
 - seurakuntien hankkeiden kuulumiset, konkreettisten ideoiden kierrättäminen, hyvien käytäntöjen kerääminen
 - erityisenä sisältöteemana kutsuminen
- syksyllä 2013 pidetyssä seminaarin aiheena oli
 - oman seurakunnan jumalanpalveluselämän arviointia, mitä hankevuosina on tapahtunut, mitä vielä voisi kehittää
 - yhteistyössä hiippakuntien kanssa, koska tulevaisuudessa he ovat tärkein seurakuntien resurssi kehittämistyössä

Kirkkoherraseminaarit

Hankkeen alkuvaiheessa huomattiin, että kirkkoherrojen rooli jumalanpalveluselämän kehittämisessä on keskeinen esimerkiksi hengellisen johtamisen ja jumalanpalveluselämän käytännöllisen organisoimisen näkökulmasta. Lisäksi todettiin, ettei kirkkoherroilla ole juurikaan mahdollisuutta puhua jumalanpalveluselämästä erityisesti kirkkoherran työn näkökulmasta. Hankeseurakuntien kirkkoherroja kutsuttiin kahteen seminaariin:

- ensimmäinen seminaari huhtikuussa 2012
 - aiheena kirkkoherrojen rooli seurakunnan jumalanpalveluselämän johtajana ja muutosjohtajana
- toinen seminaari maaliskuussa 2013
 - aiheena suunnittelukulttuurin kehittäminen, siihen vaikuttavien tekijöiden tunnistaminen
 - mielikuvat, niiden syntyminen ja muokkaaminen (brändi)

Molemmat seminaarit koettiin tarpeellisina, niihin osallistui noin puolet hankeseurakuntien kirkkoherroista.

Mikä meitä yhdistää –seminaari 21.2.2012 Verkatehdas, Hämeenlinna

Monet tahot ja toimijat kirkossa kehittävät jumalanpalveluselämää eri tavoin aidosti ja vilpittömästi. Välillä on kuitenkin näyttänyt siltä, että eri toimijat eivät juuri keskustele keskenään. Tästä on seurannut epäietoisuutta, väärinymmärryksiä, jopa vastakkainasetteluja. Yhteiseen tavoitteen edistämiseksi sekä vastakkainasettelujen ja väärinymmärrysten ehkäisemiseksi kutsuttiin koolle eri tahojen edustajia neuvotteluun teemalla *"Mikä meitä yhdistää jumalanpalveluselämän kehittämisessä ja mihin voisimme yhdessä pyrkiä"*. Neuvottelun tavoitteena oli selvittää kaikille yhteiset asiat jumalanpalveluselämän kehittämisessä sekä löytää yhteiset toimintalinjat, ettemme tahtomattamme toimi eri suuntiin. Osallistujat edustivat kirkkohallitusta, hiippakuntia, Suomen Lähetysseuraa, Tuomas-yhteisöä, Kirkonrakentajien foorumia, Uskonpuhdistus -yhteisöä sekä kirkollista koulutusta antavia tahoja. Seminaari kokosi noin 25 osallistujaa.

Vieraanvarainen messu –seminaari 11.4.2013, Hämeenlinna

Yhteistyössä Suomen Lähetysseuran ja Hämeenlinna-Vanajan seurakunnan kanssa järjestettiin seminaari, joka käsitteli jumalanpalveluselämää monikulttuurisuuden, yhteisöllisyyden, kontekstuaalisuuden, puheen ja musiikin näkökulmasta. Seminaarissa kysyttiin, miten otamme vieraat vastaan ja mitä on vieraanvaraisuus seurakunnan toiminnassa. Seminaariin osallistui 36 seurakuntien työntekijää ja seurakuntalaista.

Kenen messu –seminaari 16.9.2013, Lahti

Seminaaripäivän teemoina olivat: miten messussa toteutuu osallisuus, kuka omistaa messun ja miten seurakunnan eri työalat linkittyvät yhteiseen jumalanpalveluselämään. Seminaarin pääpuhujana oli kirkkoherra Fredrik Modéus (Lund, Ruotsi). Seminaariin osallistui noin 40 seurakuntien työntekijää ja luottamushenkilöä.

Parhat evähät - Jumalanpalveluspäivät 4.-6.2.2014, Seinäjoki

Jumalanpalveluspäivät ovat hankkeen valtakunnallinen päätösseminaari. Siellä esitellään hankkeen löytöjä. Näkökulmina ovat osallisuus, yhteisöllisyys ja vieraanvaraisuus. Päivät on suunnattu kaikille seurakuntien työntekijöille ja seurakuntalaisille. Järjestäjinä ovat kirkkohallitus, Lapuan hiippakunta ja Seinäjoen seurakunta.

Opintomatkat

- Chicago ja New York, 11.-18.1.2011
- Lontoo, 12.-16.4.2012
- Tukholma ja Uppsala, 6.-8.1.2013
- Lund, 15.-17.3.2013

Opittua

Jumalanpalveluselämään liittyvät kysymykset ovat olleet hyvin samantyyppisiä eri puolilla maailmaa. Erityisesti on noussut esille tarve yhteisöllisyyteen: millä tavalla minä olen tärkeä siinä yhteisössä johon kuulun, miten minä saan palvella Jumalaa. Opintomatkat ovat tarjonneet erilaisia näkökulmia ja ideoita asioiden uudenlaiseen hahmottamiseen ja sanoittamiseen.

Vieraanvaraisuuden (*hospitality*) ja monikulttuurisuuden näkökulma nousi keskeiseksi erityisesti USA:n luterilaisen kirkon (ELCA) jumalanpalveluselämään tutustuttaessa. Monikulttuurisessa kontekstissa yhteistä on nimenomaan tunnistettava rakenne (*ordo*), joka voi saada monenlaisia ilmaisuja.

Yhteisöjen rakentaminen nousi esille tutustuttaessa Englannin anglikaanisen kirkon jumalanpalvelusyhteisöihin. Ruotsin luterilaisen kirkon jumalanpalveluselämään tutustuttiin erityisesti suhteiden rakentamisen ja osallisuuden mahdollistamisen näkökulmasta. Kaikissa vierailukohteissa keskeisiä kysymyksiä olivat keitä yhteisöömme kuuluu ja ketkä messusta puuttuvat, kutsuminen, osallisuus sekä kysymys messun omistajuudesta.

Työvälineitä

Hankkeessa pyrittiin löytämään ja kehittämään sellaisia apuvälineitä, joita seurakunnat voisivat hyödyntää kehittäessään omaa jumalanpalveluselämäänsä. Pääpaino oli työvälineissä, joiden avulla seurakunnissa voidaan käydä keskustelua siitä, mihin suuntaan jumalanpalveluselämää halutaan kehittää. Työvälineissä hyödynnettiin kirkkohallituksessa vuosina 2003-2006 toteutetun jumalanpalveluskasvatuksen projektin tuloksia.

Hankkeen aikana seurakunnille annettiin seuraavanlaisia työvälineitä keskustelua varten:

1. *Kuvatkaa seurakuntanne tämän hetken jumalanpalveluselämää (ml. kirkolliset toimitukset)*
 - *Mitä tapahtuu (erilaiset jumalanpalvelukset, hartaudet, rukoushetket, yms.),*
 - *kuinka usein, missä (tilat – omat ja muiden),*
 - *ketkä toimittavat (eri työntekijäryhmät, toimintamuodot, vapaaehtoiset, seurakuntalaiset, jne.) ja*
 - *osallistuvat (keskimääräinen osallistujamäärä, ikäryhmät, kieliryhmät, jne.)?*

2. *Arvioikaa jumalanpalveluselämän toteutumista sen pohjalta*
 - a) *miten siinä toteutuu inhimillinen lämpö ja hengellinen syvyys?*
 - b) *kuinka seurakuntalaisen paras toteutuu jumalanpalveluselämässänne?*
 - c) *Miten koet itse seurakuntalaisena messun/jumalanpalveluselämän – miksi? Veisitkö sinne kaverisi – miksi?*

3. *Millaista jumalanpalveluselämää seurakuntanne viettää kolmen vuoden päästä?*
 - a) *Kuinka siihen päästään?*
 - *eri työmuotojen*
 - *rakenteiden ja suunnitteluprosessin*
 - *työntekijöiden osaamisen, taitojen, tiedon,*
 - *työnjaon*
 - *työn sisällön ja painotusten*
 - *seurakuntalaisten*
 - *viestinnän*
 - *tilojen jne. näkökulmista*

 - b) *Millaisia välietappeja matkalla on?*

- *mihin asti on päästy kahden vuoden päästä?*
- c) *Millä mittareilla arvioidaan kehittämisen onnistumista = missä asioissa on tapahtunut muutosta ja mihin suuntaan?*
4. *Tutki seurakuntasi jumalanpalvelusten kävijämääriä viimeisen viiden vuoden ajalta*
- a) *taulukoi sunnuntait 1.adv – loppiainen*
 - b) *miltä tilasto näyttää?*
 - c) *mitä ajatuksia tämä herättää?*
5. *Kerro, miten seurakuntasi jumalanpalveluselämän kokonaissuunnitelma valmistuu?*
- a) *millainen jaksotus, mitä asioita suunnitelmassa näkyy, missä vaiheessa avustajat, kuorot, yhdistykset yms. valitaan ja kutsutaan, missä vaiheessa toimittajat sovitaan, milloin virret ja muu musiikki valitaan, ja kuka ne valitsee jne.*
 - b) *Kuinka seurakuntalaiset otetaan huomioon ja missä vaiheessa he tulevat mukaan prosessiin?*
6. *Muistatko jonkun jumalanpalveluksen, jossa oli erityisen hyvä olla, joka tuotti erityistä iloa? Miksi siellä oli erityisen hyvä olla, miksi se tuotti erityistä iloa?*
7. *Tarvitaanko seurakuntalaisia jo jumalanpalvelusten suunnitteluvaiheessa? Miksi? Mitä iloa siitä voisi olla?*
8. *Mitä haluaisitte tehdä jumalanpalvelusten suunnittelussanne toisin, jos se olisi mahdollista? Mitä pitäisi tapahtua, että ko. muutos olisi mahdollinen?*

Hyvät käytännöt

Hankkeen yhtenä tavoitteena on ollut uusien jumalanpalveluskäytäntöjen kokoaminen ja edelleen jakaminen. Näitä kerättiin erityisesti hankeseurakunnilta, mutta niitä saatiin myös muilta seurakunnilta sekä opintomatkoilta. Hyviä käytäntöjä pyydettiin kirjaamaan lyhyiksi, konkreettisiksi toimintaohjeiksi ja julkaistiin hankkeen verkkosivuilla Sakastissa.

Parhaiten hyvät käytännöt nousivat esille hankeseurakunnille järjestetyissä seminaareissa, joissa seurakunnat esittelivät ja jakoivat ideoitaan ja löytöjään. Seurakuntien näytti välillä olevan vaikeaa tunnistaa ja ilmaista hyviä käytäntöjään. Kerätyt ja kirjatut hyvät käytännöt löytyvät hankkeen verkkosivuilta: *Sakasti > Uudistuva kirkko > Jumalanpalveluselämän kehittämishanke > Hyväksi havaittuja käytäntöjä* (<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content38827F>).

Tutkimus

Hanketta varten haluttiin kerätä tietoa seurakuntalaisten jumalanpalveluksiin liittyvistä kokemuksista ja odotuksista, jotta kehittämistyö ankkuroituisi ihmisten todellisiin kokemuksiin ja odotuksiin eikä vain mielikuviin niistä. Tutkimuksen teki Kirkon tutkimuskeskuksen tutkija Kati Niemelä. Tutkimus toteutettiin viidessä seurakunnassa marras-joulukuussa 2010, kyselyyn vastanneita n. 250. Lisäksi ryhmähaastatteluisia haastateltiin yhteensä 25 jumalanpalvelukseen osallistujaa.

Tutkimuksen keskeisenä tuloksena oli, että jumalanpalveluksesta haetaan ennen kaikkea tunnekokemuksia, joita kiireisen arjen keskellä on vaikea löytää: rauhaa, lepoa, hiljentymistä, voimaa ja tukea, yhteyttä Jumalaan, uskon vahvistusta, seurakuntayhteyttä ja ehtoollista.

Tärkeimmät jumalanpalvelukseen kohdistetut laatuodotukset olivat seuraavat: papin puheen tulee kuulua hyvin, saarnaajan pitää puhua ymmärrettävää kieltä, papin on itse uskottava siihen, mitä hän puhuu, tunnelman tulisi olla kiireetön, papin tulisi kohdata seurakuntalaiset hyväksyvästi ja armollisesti, jumalanpalvelus tulisi olla huolellisesti valmisteltu, virsien pitäisi olla tuttuja, jumalanpalveluksen tulisi vahvistaa uskoa ja jumalanpalveluksessa tulisi ottaa huomioon eri ikäryhmät (esim. lapset ja nuoret).

Lisäksi tutkimuksessa nousivat esille seuraavat huomiot:

- Jumalanpalveluksessa käy jatkuvasti myös nuoria, huomioidaanko heidät riittävästi?
- Pienet virheet jumalanpalveluksen toimittamisessa eivät häiritse.
- Seurakuntalaiset haluavat laulaa ennen kaikkea tuttuja virsiä, työntekijät haluaisivat monipuolista virsikirjan käyttöä – kumman ehdoilla jumalanpalvelusmusiikkia toteutetaan?
- Harvoin kirkossa käyville jumalanpalvelus ei yleensä ole uskoa vahvistava kokemus: taustalla mm. kokemus siitä, että jumalanpalveluksen kieli on vieras, eikä se tunnu itselle suunnatulta.
- Yhä harvemmat perheet käyvät kirkossa. Ovatko lapset oikeasti tervetulleita kirkkoon?
- Jumalanpalvelukseen osallistuvista huomattavan moni on aktiivikävijä - miten passiiviset, ennen kaikkea miehet ja isät saataisiin tuntemaan olonsa tervetulleiksi?

Tutkimus esitellään artikkelissa, joka löytyy jumalanpalveluselämän kehittämishankkeen sivuilta *Sakasti > Uudistuva kirkko > Jumalanpalveluselämän kehittämishanke > Tutkimustietoa*. ([http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/824EC8A98466E13FC2257910002C5A60/\\$FILE/ATTROB64.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/824EC8A98466E13FC2257910002C5A60/$FILE/ATTROB64.pdf)).

Hankekoordinaattorit ovat antaneet jumalanpalveluselämän tutkimiseen liittyviä tutkimusaiheita yliopistojen teologisesta tutkimuksesta vastaaville tahoille. Aiheisiin on tartuttu ja joitakin pro gradu -töitä on valmistumassa.

Hankkeen valmisteluvaiheessa tutkimuksen roolia suunniteltiin suuremmaksi. Hankkeen kuluessa suunnitelmaa jouduttiin tarkistamaan johtuen sekä työntekijävaihdoista että hankkeen painopisteiden tarkentumisesta.

Viestintä

Hankkeen valtakunnallinen tiedotus toteutettiin yhteistyössä Kirkon tiedotuskeskuksen (KT) kanssa. Se julkaisi tiedotteita hankkeen merkittävimmistä toiminta- ja muutosvaiheista sekä raportoi hankkeen tuloksista.

Hankkeelle perustettiin omat internetsivut Sakasti-palveluun. Niillä julkaistiin hankkeeseen liittyviä aineistoja ja esiteltiin kehittämis seurakuntien kokemuksia ja ideoita.

Hankkeen viestinnässä pyrittiin kiinnittämään huomiota erityisesti sisällöllisiin kysymyksiin perinteisten kävijämääränäkökulmien sijaan. Hankeseurakuntia kannustettiin olemaan aktiivisia viestijöitä ja nostamaan esille ”kasvoina” muita kuin seurakunnan työntekijöitä. Tällä pyrittiin vahvistamaan käsitystä seurakuntalaisista jumalanpalveluksen omistajina ja subjekteina.

Hankkeen kuluessa puhuttiin viestinnästä laajasti tarkoittaen viestintää jumalanpalvelussa ja jumalanpalveluksesta. Huomiota kiinnitettiin myös siihen, kenen kasvot jumalanpalvelus sai, kuka siitä puhui ja kertoi.

Hanke oli esillä monissa lehtijutuissa ja hankeseurakuntien hyviä käytäntöjä esiteltiin erityisesti kirkollisissa lehdissä. Hanke sai myönteistä julkisuutta ja sen myötä jumalanpalveluksesta puhuttiin aiempaa myönteisempään sävyyn.

Seurakunnat ovat kehittäneet omaa viestintäänsä jumalanpalveluksesta erityisesti hyödyntämällä sosiaalista mediaa (facebook, twitter).

Hankkeesta nousutta

Seurakuntien hankesuunnitelmissa, seurakuntavierailuilla, raporteissa, opintomatkoilla ja seminaareissa esiin nousseita kehittämisalueita ja teemoja olivat: 1) Yhteisen messun kehittäminen, 2) Jumalanpalveluselämä kokonaisuutena, 3) Monipuolisuus ja rikkaus, 4) Asennemuutos, 5) Osallisuus, 6) Työyhteisöön liittyvät kysymykset, 7) Lapset ja nuoret, 8) Viestintä, 9) Yhteinen keskustelu jumalanpalveluksesta, 10) Yhteisöllisyys, 11) Vieraanvaraisuus, 12) Rukous, 13) Ilo ja innostus, 14) Kirkkorakennus, puitteet ja ”tekniikka”, 15) Esteitä.

1) Yhteisen messun kehittäminen

Hankkeessa mukana olevat seurakunnat halusivat pääasiassa kehittää seurakunnan yhteistä jumalanpalvelusta. Yhteinen jumalanpalvelus ei ole minkään erityisen ryhmän jumalanpalvelus, vaan koko seurakunnan kaikille avoin ja yhteinen messu. Siksi juuri sen kehittämiseen on haluttu myös eniten panostaa. Tarve nousi seurakunnissa perustehtävään keskittymiseen, yhteisen työn lisäämiseen ja kaikkia työaloja yhdistävän tehtävän löytämiseen liittyvistä kysymyksistä ja tarpeista. Seurakuntien hankkeissa tai

hankkeen aikana käydyissä keskusteluissa esimerkiksi jumalanpalveluksen alkamisaika ei noussut erityiskysymykseksi.

"Kolmevuotisen hankkeen aikana huippuhetkeksi muotoutui ensimmäinen "kaiken kansan joulukirkko" toisena adventtina. Siellä koimme yhteistä Jumalan kansan perhejuhlaa, jossa kaikenikäiset seurakuntalaiset olivat yhdessä kirkossa – kaikki kerhot, ryhmät ym. osallistuivat siis yhteiseen jumalanpalvelukseen. (Tarvasjoki)

"Tässä prosessissa olemme havahtuneet siihen, että jumalanpalveluksessa on jo kaikki, mitä kristitty tarvitsee uskossaan, se ei vaadi kehittelyä. Se on siinä. Esteitä tämän aarteen löytämiseksi halutaan purkaa." (Kuusankoski)

"Eriyisen tyydyttävää hankkeen tuomassa uudessa toimintatavassa on ollut se, että kun seurakunnassamme oli ns. monimuotomessu kerran kuukaudessa, sen ainekset ovat nyt joka sunnuntain messussa. Tällaisesta emme vielä runsas vuosi sitten osanneet edes unelmoida, mutta nyt se on totta." (Kangasniemi)

"Meidän jumalanpalveluselämämme ohjaavat sana ja sakramentit ja halu tehdä korkealuokkaista musiikkia, joka yhdessä sanan ja sakramenttien kanssa luo kotoisan mutta samalla juhallisen ja koskettavan messun, joka vahvistaa ja herättelee uskoa kolmiyhteiseen Jumalaan." (Savonlinna)

"Hankkeen huippukohta on ollut aivan tavallinen messu." (Alajärvi)

Joissakin seurakunnissa kokemus oli, että erityismessuissa yhteisöllinen toteuttaminen toimii, mutta yhteisöllisen toteuttamisen tapoja on vaikeaa siirtää pääjumalanpalvelukseen.

"Kohtaamispaikkamessu on vakiinnuttanut asemansa. Siellä koetaan inhimillistä lämpöä, kun maallikot ovat kättelemässä tulijoita ja toivottamassa tervetulleeksi. Lisäksi maallikot hoitavat juonnon, Raamatun luvun, kolehdin ja esirukouspyynnöt. Miten tämän yhteisen tekemisen voisi tuoda myös pääjumalanpalvelukseen?" (Tuusula)

2) Jumalanpalveluselämä kokonaisuutena

Monessa seurakunnassa jumalanpalveluselämää tarkasteltiin ja opittiin näkemään kokonaisuutena, johon kaikki seurakunnan toiminta tavalla tai toisella liittyy ja kuuluu. Jumalanpalveluselämään etsittiin monipuolisuutta, yhteisöllisyyttä, iloa, eri-ikäisten parempaa huomioimista – jumalanpalveluksen löytymistä seurakunnan elämän todelliseksi keskuksesi.

"Yhteisessä messussa kohdataan Kristus, joka lähettää seurakunnan taas messun päätyttyä arkisiin töihin ja maailman keskelle. Jumalanpalveluselämän ja seurakunnan muun toiminnan asettaminen vastakkain ei ole mielekästä, koska ne kietoutuvat yhteen luovuttamattomalla tavalla. Luterilaisina puhumme jumalanpalveluksesta ja arjen jumalanpalveluksesta. Ortodoksit käyttävät samasta asiasta termejä liturgia ja liturgia liturgian jälkeen." (Haapajärvi)

"Viikon mittaan tuodaan ns. kirkkoterveisiä: diakonit jakavat kotikäynneillä siunattua leipää ja viiniä. Puhuja ilmoittaa tekstinsä 'kirkkoterveisinä' pyhän messusta, joka näin jatkuu kotiseuroina tai laitoshartautena." (Alajärvi)

"Myös muu seurakunnan hartauselämä laitoksissa, kerhoissa ja kouluilla oli osa jumalanpalveluselämän kehittämistä." (Muurame)

3) Monipuolisuus ja rikkaus

Jumalanpalveluselämän monipuolinen toteutus näyttäytyi erityisesti erilaisten musiikkityylien tuomisena messun toteutukseen. Kuorot, lauluryhmät, soitinyhtyeet ja muut musiikin osaajat olivat entistä aktiivisemmin mukana messun toteuttamisessa. Virsien lisäksi käytettiin muuta hengellistä musiikkia. Erilaisista messuista esimerkkeinä mainittiin mm. Kansanlaulukirkko, Kauneimmat joululaulut -messu, Tuomasmessu, Suvivirren messu, metsäkirkko, Sinun kanssasi -messu, lattarimessu, Suomalainen messu, ylistysmessu, ILME (Kauhajoki) ja Maailmojen messu. Kokeiltiin erilaisia kellonaikoja messun toteuttamisen ajankohtina ja jumalanpalveluksen viemistä kirkkosalista muualle. Monipuolisuuden ja rikkauden myötä nousi esille myös kaipaus ja tarve jumalanpalveluksen tunnistettavuuteen ja tuttujen elementtien tuomaan turvallisuuteen.

"Siitä on luovuttu, että jumalanpalvelukset pitäisi toteuttaa aina samalla tavalla riippumatta ajankohdasta, paikasta ja voimavaroista." (Kuusankoski)

"Rohkeus toteuttaa "eri tavoin" on lisääntynyt." (Forssa)

"Erityisesti messun musiikki on keskeisessä asemassa ja musiikin suhteen uudet kokeilut on koettu myönteisinä." (Keski-Lahti)

"Jumalanpalvelusten kaavat pysyvät sunnuntaista toiseen vakaina ja ne ovat seurakuntalaisille ennakoitavia. Näin jumalanpalvelukseen tulija ei tarvitse tuntea oloaan turvattomaksi, vaan hän tietää hyvin, mitä kirkossa tapahtuu. Samaan aikaan jumalanpalveluselämässä käytetään monipuolisesti erilaista ainesta (avustajia, kuoroja, soittajia, laulajia, erilaisia bändejä, monipuolisesti eri-ikäistä kirkko- ja hengellistä musiikkia, erilaisia soittimia, seinälle heijastettavia kuvia), jotka elävöittävät jumalanpalveluksia." (Muurame)

"Suurin hankkeen myötä tullut ilonaihe oli Suvivirren messu torilla, sen suuri osallistujamäärä (odotettiin 200 ihmistä, mutta enimmillään paikalla oli 400-500) ja muutamat yllättävät ja hauskat kohtaamiset messun yhteydessä." (Kymi)

"Jumalanpalvelusaikoja on muutettu siten, että pääkirkossa ei ole kuukauden ensimmäisenä sunnuntaina klo 10 messua (kappelin kirkossa on silloin klo 10) vaan jumalanpalvelus on joko klo 13 tai klo 18. Muina pyhinä päinvastoin. Jumalanpalveluksena on myöhennettyinä aikana usein tuomasmessu, riemumessu, mukulamessu tai jotakin muuta vastaavaa." (Alajärvi)

"Seurakunnassamme päädyttiin siihen, että sunnuntaisin on yksi jumalanpalvelus, mutta sen ei tarvitse olla joka sunnuntai samanlainen, eikä edes samaan kellonaikaan. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että kolmena sunnuntaina meillä on perinteinen jumalanpalvelus klo 10 ja kerran kuukaudessa ILME -iltapäivämessu klo 15." (Kauhajoki)

"Olemme ajatelleet, että ns. erityismessut sopivat myös klo 10 messun paikalla järjestettäväksi. Näin ollen jumalanpalvelukset ovat meillä vuoden mittaan melko monimuotoisia. Tämä on saanut pääosin hyvän vastaanoton ja tuonut elävyyttä jumalanpalveluselämäämme." (Langinkoski)

4) Asennemuutos

Monet hankkeen löydöistä näyttävät olevan oikeastaan vanhoja tuttuja asioita, joita on ajateltu vähän uudesta näkökulmasta. Kokonaan uuden sijaan tarvitaankin ehkä juuri näkökulman muutosta: työntekijäkeskeisyydestä seurakuntalaisten osallisuuden mahdollistamiseen, "työntekijäekonomisesta" messun toteuttamisesta resurssien keskittämiseen, laskevien kävijämäärien voivottelun sijasta hyvän puhumista jumalanpalveluksesta, joko - tai -ajattelusta sekä - että -ajatteluun, pyhäpäivän merkityksen löytämistä uudella tavalla seurakunnan elämässä, kirkkotilan käytön monipuolisten mahdollisuuksien hyödyntämistä, henkilökohtaisen kutsun merkityksen ymmärtämistä jne.

Ilo ja innostus luovat vetovoimaa messuun. Hyvien kokemusten jakaminen herättää toiveikkaan ilmapiirin. Tärkeä havainto on ollut myös se, että ei ole kyse yksittäisistä "tempuista" (tai yksittäisistä messun muodoista) vaan syvätason muutoksesta ja asenteesta. Jumalanpalveluselämän kehittäminen muuttaa koko seurakunnan.

"Asenne on muuttunut myös niin, että jumis on ennen kaikkea mahdollisuus, jota on turha lähestyä murehtimalla vaikkapa laskevista käppyröistä." (Kuusankoski)

"Pelosta toimia 'oikein' ja vain yhdellä oikealla tavalla on luovuttu. Vapaus ja luovuus jumalanpalveluksessa." (Alajärvi)

"Jumalanpalvelusta voi uudistaa ja nykyaikaistaa ilman että sen sisältö ja merkitys muuttuvat." (Kauhajoki)

"Oikeastaan voidaan sanoa, että jumalanpalveluksen uudistuminen uudistaa myös seurakuntaa. Tässä yhteydessä on mainittava, että Modéus painottaa sanojen förnyelse ja förändring erilaisuutta. Kyse on nimenomaan uudistuksesta, joka keskittyy sisäiseen, ei muutoksesta, joka kohdistuu ennen kaikkea ulkoiseen rakenteeseen." (Haapajärvi)

"Jumalanpalveluksen arvo ja arvostus on noussut. Tiedostamme paremmin kuinka paljon tarvitsemme ja kaipaamme jumalanpalvelusta, jossa kohtaamme Jumalan ja toisemme." (Kauhajoki)

"Rohkeus jumalanpalveluselämässä merkitsee rohkeutta kokeilla uutta, rohkeutta mokailla ja epäonnistua, rohkeutta antaa vastuuta seurakuntalaisille ja rohkeutta luopua omasta erityisasemasta työntekijänä ja kaiken tietäjänä." (Muurame)

5) Osallisuus

Seurakuntalaisten osallisuuden mahdollistaminen jumalanpalveluksen suunnittelemisessa ja toteuttamisessa nousi keskeiseksi kysymykseksi hankkeessa. Seurakuntalaisten osallistuminen jumalanpalveluksen toteuttamiseen koettiin tärkeänä ja hyvänä asiana lähes kaikissa seurakunnissa.

"Iltapäivämessun toteuttamisessa on mukana paljon vapaaehtoisia. Heitä on toivottamassa tervetulleeksi ovella, musiikki- ja lauluryhmissä, Power pointin käyttäjinä, tervetulotoivotuksessa, esirukouksessa, lastenohjelmassa, tekstien lukijana, ehtoollisavustajina, kolehdinkantajina, kirkkokahvien järjestäjinä ja esirukouspalvelussa." (Kauhajoki)

"Messuryhmätoiminnan kautta kirkkoon on tullut lämpöä, kuin armollisuus olisi lisääntynyt. Vajavaisempikin seurakuntalainen kokee olevansa oikeassa paikassa." (messuryhmäläinen, Kangasniemi)

"Tiellä -hankkeen myötä jumalanpalvelukseemme tuli kirkkoväärtit. He toivottavat tervetulleeksi kirkkoon, ohjaavat aulassa ihmisiä, auttavat kolehdin kannossa ja sytyttävät kuolleiden kiitoskynttilät. Lisäksi heillä voi olla muita avustavia tehtäviä jumalanpalveluksesta riippuen. - - Palaute on ollut hyvin myönteistä. Väärtiksi on voinut ilmoittautua Suurella Sydämellä -sivujen kautta." (Pirkkala)

"Kuva (alttarista yhteisenä ruokapöytänä) on pohjana sille näköalalle, joka etsii jumalanpalveluselämästä lisää hengellistä syvyyttä ja inhimillistä lämpöä, mutta se kuvastaa myös ajattelua, jonka mukaan jumalanpalveluksessa on oltava tilaa seurakuntalaisten osallisuudelle ja toiminnalle. Jokainen halukas saa palvella omilla lahjoillaan. Toisaalta on kuitenkin oltava tarkkaavainen, ettei seurakuntalaisia arvoteta edes huomaamatta sen mukaan, miten he osallistuvat jumalanpalvelusryhmien työhön. On tärkeää korostaa myös kirkonpenkkitehtävän arvoa. Sekin on arvokasta ja oikein, että istuu kirkonpenkissä vaikka takimmaisessa rivissä ja laulaa tai on laulamatta." (Haapajärvi)

Seurakuntalaisten osallistumisen mahdollistamisen huomattiin vaativan uutta suunnittelukulttuuria: pitkäkestoista suunnittelua ja pysyvien (työntekijöistä riippumattomien) rakenteiden luomista yhteiselle suunnittelulle. Yhteistä suunnittelua tarvitaan ja kaivataan, ja sen koordinoiminen koettiin tärkeäksi tulevaisuuden haasteeksi sielläkin, missä vielä ei toimivaa rakennetta ollut saatu luotua. Vastuu siitä, että suunnittelukulttuuri kehittyy ja että se käytännössä organisoidaan, on ennen kaikkea kirkkoherralla.

"Käytännöllisen osallisuuden toteuttamiseksi on luotava rakenne, joka kantaa. Mitä selkeämpi rakenne on, sen helpompaa ihmisten on tulla mukaan toimintaan ja tehdä työtä yhdessä. Ilman selkeää rakennetta seurakunnan työntekijät joutuvat aloittamaan osallisuuden rakentamisen joka kerta ikään kuin alusta, kun suunnitellaan yksittäistä messua. On pohdittava aina erikseen, ketä pyydetään lukijaksi, kolehdinkantajaksi ja muihin messun tehtäviin. Selkeä rakenne vapauttaa ja antaa todellista vastuuta seurakuntalaisille. Samalla se antaa mukana oleville seurakuntalaisille valtuutuksen toimia: Tämä on meidän seurakuntamme käytäntö." (Haapajärvi)

"Messuryhmätoiminnan käyttöönottoaminen on vapauttanut papit aikaa vievästä ja joskus turhauttavastakin avustajien etsinnästä. Vanha käytäntö johti väkisinkin siihen, että messupalvelijoiden piiri oli kapea. Papeilla ei ollut aikaa ja energiaa etsiä aina vain uusia ihmisiä eri palvelutehtäviin. Nyt valtuutetut ja motivoituneet yhdyshenkilöt hoitavat tämän tehtävän." (Kangasniemi)

"Viime aikoina vastuuryhmien toiminta on ollut hyvin itseohjautuvaa ja asiat valmistuvat ilman erityistä ohjaustarvetta." (Muurame)

Henkilökohtaisen kutsun merkitys korostui monessa seurakunnassa. Yleinen ja avoin kutsuminen palvelutehtäviin ei tuottanut toivottua tulosta.

"Kirkkoherra pyysi jumalanpalvelusryhmien yhdyshenkilöiksi ajateltuja seurakuntalaisia henkilökohtaisesti mukaan. Vastaanotto oli erittäin hyvä ja moni pyydetyistä totesi toivoneensakin jotakin tällaista." (Haapajärvi)

"Helmikuun alussa ryhmien jäsenten kokonaismäärä oli 54 henkilöä. Huhtikuun lopussa heitä oli yhdyshenkilöt mukaan lukien 101. - - Erityisen hyvää ryhmien kokoonpanossa on se, että mukaan on saatu sellaisia seurakuntalaisia, joilla aiemmin ei juurikaan ole ollut yhteyttä seurakunnan jumalanpalveluselämään. Toinen merkittävä asia on ollut se, että yhdyshenkilöt ovat koulutuksen pohjalta kutsuneet mukaan myös lapsia, sekä joitakin kehitysvammaisia ja mielenterveysongelmista kärsiviä ihmisiä." (Kangasniemi)

Työntekijöiltä seurakuntalaisten osallisuuden mahdollistaminen vaatii uudenlaista asennetta ja näkemystä työntekijän roolista. Työntekijä ei ole ensisijainen toteuttaja vaan toiminnan ja osallisuuden mahdollistaja.

"Vähitellen on luovuttu ajatuksesta (prosessi on tosin vielä kesken), että seurakuntalaiset ovat pelkästään papin tai kanttorin "pikku apulaisia". He ovat osaavia, taitavia aikuisia, jotka tuovat tärkeitä näkökulmia jumalanpalveluselämään." (Kymi)

"Aito osallisuus ei synny pelkästään annettujen tehtävien toteuttamisesta. Aitoon osallisuuteen täytyy sisältyä myös mahdollisuus päättää omaa toimintaa koskevista asioista. Tämän osallisuuden rakentaminen on vaikein osallisuuden rakentamisen aspekti. Vallan jakaminen edellyttää sitä, että jonkun, tässä tapauksessa seurakunnan työntekijöiden ja erityisesti pappien, on luovuttava suvereenin vallankäyttäjän osasta. Jumalanpalvelusta johtavalla papilla ja vaikkapa kanttorilla tai suntiolla säilyy edelleen koulutuksen kautta saatu asiantuntijuuden valta ja vihkimyksen tuoma valta esim. toimittaa ehtoollinen, mutta osallisuuden täysi toteutuminen edellyttää vallan jakamista hyvin monelle henkilölle. Usein se edellyttää tietoista uudenlaisen keskustelukulttuurin luomista seurakuntaan. Kuten muillakin osallisuuden alueilla, myös tällä alueella on tärkeää luoda kantavia rakenteita." (Haapajärvi)

"Tärkeää on, että me työntekijät ajattelemme rakenteita ja toimintaa jo sellaisella tavalla, että me olemme työn mahdollistajia." (Muurame)

6) Työyhteisöön liittyvät kysymykset

Johtamisen merkitys todettiin keskeiseksi asiaksi jumalanpalveluselämässä. Niissä hankeseurakunnissa, joissa kirkkoherra on ottanut selkeän roolin jumalanpalveluselämän kehittämisessä, on saatu aikaan hyviä tuloksia ja jumalanpalveluksesta on tullut enemmän koko työyhteisön asia. Siellä, missä esimerkiksi seurakuntarakenteen muutos vei johtavien viranhaltijoiden työajan, koettiin hankkeen edistyminen vaikeaksi.

"Kun iso joukko on tekemässä, on monta mielipidettä. Selkeä vastuun jako ja johtajuus tärkeää." (Kauhajoki)

"Messun kehittäminen seurakuntatyön keskuksiksi merkitsee sitä, että jumalanpalveluselämään tulee enemmän toimijoita. Tällöin suunnittelu ja toteuttaminen monimutkaistuvat ja vaativat entistä enemmän ohjausta, arviointia ja koordinointia. Siitä tulee kirkkoherralle oikeasti johtamistehtävä." (Kempele)

"Jos työntekijät ovat sitoutuneet ja innostuneet jumalanpalveluselämästä, se kantaa hyvää hedelmää." (Tarvasjoki)

"Toimintakulttuurin muuttaminen vaatii toistoa, toistoa ja toistoa. Yhä uudelleen pitää yhdessä sanoittaa sitä, mihinkä suuntaan ollaan menossa ja miksi." (Muurame)

Seurakunnan työntekijöiden oma hengellinen elämä ja sen yhteys messuun nousi keskeiseksi kysymykseksi. Hankkeen aikana eri seurakunnissa pohdittiin ja kysyttiin sitä, miksi työntekijät ja luottamushenkilöt eivät käy jumalanpalveluksessa.

"Seurakunnan työntekijöitä on hankkeen kuluessa kannustettu miettimään omaa suhtautumistaan pyhäpäivän messuun. Käynkö itse säännöllisesti messussa silloinkin, kun minulla on vapaapäivä tai en muuten ole jumalanpalveluksessa työtehtävissä? Saako jalkojen evankeliumi kuljettaa messuun? Kirkkoon saapuva seurakunnan työntekijä viestittää kuuluvansa siihen yhteisöön, jota hän saa palvella työkseen. Työntekijäkin on osa sitä Jumalan kansaa, joka kokoontuu jakamaan iloja ja suruja keskenään, mutta ennen kaikkea Kristuksen kanssa." (Haapajärvi)

Messu löydettiin seurakunnan työalarajat ylittävänä, työmuotoja yhdistävänä asiana. Eri työmuotojen aktiivisemman mukanaolon jumalanpalveluselämän suunnittelussa ja toteuttamisessa koettiin rikastuttavan messujen sisältöä, ja vaikuttavan myös työyhteisön ilmapiiriin mielekkääksi koetun yhdessä tekemisen kautta.

"Jumalanpalveluselämän selkeä keskeinen lähtökohta on, että seurakunnan eri toiminnat lähtevät ja päättyvät jumalanpalvelukseen – kaikella seurakunnassa tehtävällä työllä on yhteytensä jumalanpalveluselämään." (Muurame)

"On vaikea kuvitella, että nuoret löytävät jumalanpalveluksen, jos heitä lähinnä olevat seurakunnan työntekijät eivät itse ole siellä säännöllisesti. On myös luonnollista, että lastenohjaajat osallistuvat aina vähintäänkin perhemessuihin. Diakonia puolestaan muuttuu

pelkäksi hyväntekeväisyydeksi, jos sen juuret eivät ole kiinnittyneinä sanaan ja sakramentteihin.” (Haapajärvi)

”Messuprojektin myötä olemme pyrkineet saattamaan messua kaikkien seurakunnan työmuotojen yhteiseksi asiaksi. Tätä kehitystä on syytä edelleen jatkaa.” (Langinkoski)

”Työntekijöiden panosta kehitettiin ottamalla vuodesta 2009 alkaen käyttöön messu-diakonin tehtävä. Diakonit, nuorisotyönohjaajat, lapsityönohjaaja, lastenohjaajat ja lähetys sihteeri tulivat mukaan messun suunnitteluun ja toteutukseen. Heidän päätehtäväkseen tuli laatia messun esirukous ja tuoda siihen omilta työaloiltaan arjen konkretiaa ja koskettavuutta.” (Kempele)

”Messun rikkauden löytäminen kysyy yhteistyötä, joka välttämättä näkyy myös seurakunnan työkuultuurissa.” (Kempele)

”Projektin yhdistänyt työyhteisöä ja vahvistanut jokaisen sitoutumista jumalanpalveluselämän toteuttamiseen. Erityisesti nuorisotyöntekijät osallistuvat aktiivisesti jumalanpalveluselämän kehittämiseen ja messujen toteuttamiseen yli perinteisten työalarajojen.” (Pielisensuu)

”Olemme jumalanpalveluksesta innoissamme. Hanke on antanut paljon ajattelemisen aihetta. Sunnuntai on erilainen työpäivä, koska silloin on messu. Kun seurakunnan rahat loppuivat, keskityimme olennaiseen ja niin jumalanpalvelus alkoi kukoistaa.” (Tarvasjoki)

7) Lapset ja nuoret

Monessa seurakunnassa kysymys lasten osallistumisesta messuun nousi keskeiseksi. Kirkkotiloihin rakennettiin lasten nurkkauksia ja järjestettiin pyhäkouluja. Lasten ehtoolliselle osallistumisen esteiden purkamiseen ryhdyttiin aktiivisesti mm. Salon Perttelissä ja Muuramessa. Lasten osallistumiselle palvelutehtäviin löydettiin monia tapoja: kynttilöiden sytyttäminen, kulkue, tekstin lukeminen tai kirkkovuoden esittely, esirukousavustajan tehtävät, kellojen soitto jne. Ruotsin opintoretkillä lasten nähtiin avustavan myös ehtoollisella papin parina (esim. pateenia tai viinimaljaa pitäen). Haapajärvellä lapset otettiin mukaan myös jumalanpalveluksista tehtäviin yhteisiin päätöksiin. Tarve löytää seurakuntiin heitä, joiden palvelutehtävänä on mahdollistaa lasten osallistuminen messuun, on ilmeinen.

Haapajärvellä lasten osallistumista jumalanpalvelukseen on vahvistettu mm. seuraavasti:

- Jokaiseen jumalanpalvelusryhmään kuuluu myös lapsia.
- Joku lapsista soittaa kirkonkelloja ennen messun alkua.
- Lasten erityisenä tehtävänä on toivottaa kirkon ovilla toiset lapset tervetulleiksi ja ojentaa heille ns. lasten agenda, joka on yksinkertainen lasten jumalanpalveluslehtinen.
- Joku lapsista lukee ennen messun raamatuntekstien lukemista lyhyen luonnehdinnan päivän tekstien sisällöstä.
- Lapset ovat usein mukana kantamassa kolehtia.
- Lapset jakavat ehtoollisen aikana kynttilöitä, jotka voi sytyttää lähetyskynttelikköön.
- Kynttilöiden sammutus messun jälkeen kuuluu lasten tehtäviin.

- Lasten mahdollisuutta osallistua ehtoolliselle on pidetty esillä aktiivisesti. Seurakunta on mm. tehnyt esitteen "Lasten kanssa ehtoollisella" sekä "Lasten messupassin"

"Yksikin pieni kirkossakävijä on tärkeä." (Tarvasjoki)

"Kesäkautta lukuun ottamatta kaikissa messuissamme on lapsille saarnan aikana pyhäkoulu. Tämä on saanut paljon kiitosta pienten lasten vanhemmilta ja lisännyt lapsiperheiden osuutta jumalanpalveluksissamme." (Langinkoski)

"Kirkon takaosaan tehty lastennurkkaus on saanut erittäin hyvää palautetta, on toimiva." (Pielisensuu)

"Lapsille on kerran kuussa ns. sakastipyhäkoulu seurakuntalaisten johtamina." (Alajärvi)

"Lasten oma "puuhanurkka" tuli messuun pysyvästi. Sen paikkaa vielä haemme (toive on, että se olisi edessä, jolloin lapset näkevät, mitä messussa tapahtuu ja vanhemmat voivat myös seurata lastensa edesottamuksia)." (Espoonlahti)

"Mä käyn nykyisin aika usein kirkossa, kun mulla on siellä niitä hommia." (Elmeri 10 v., Haapajärvi)

"Toisena pääsiäispäivänä kirkkoon tupsahtaa reippain askelin posket punaisena ja silmät tuikkien kaksi pientä lasta, esikouluikäisiä. He olivat olleet edellisenä päivänä lapsiavustajina messussa. Tänäpäin he saapuivat kirkkoon muuten vain ja astelivat edellispäivän tavan mukaan rohkeasti sakastiin. He eivät olleet sen sunnuntain messuryhmän lapsia. Mutta rohkein mielin he tulivat kuulostelevaan, olisiko heille tänäänkin hommia. Ja olihan niitä. Sen sunnuntain jumalanpalvelusryhmän lapset pyysivät: "tule sinä minun pariokseni kolehdin kantoon, tule sinä minun. Ja kynttiläkoriakin voimme pitää yhdessä". Silmät vielä kirkkaammin loistaen he lähtivät oville jakamaan lasten agendoja sekä saarnaan liittyvää maalauskuva." (Haapajärvi)

Muutamissa seurakunnissa panostettiin myös nuorten osallistumisen mahdollisuuksiin. Hyviksi käytännöiksi löytyivät mm. isokoulutuksen tiivis yhteys messuun, nuorten kutsuminen palvelutehtäviin ja erityisesti musiikin toteuttamiseen.

"Keväällä nuorisotyö järjesti jokaisen iltapäivämessun jälkeen ILME-actionin nuorisotalolla. Tällä pyrittiin innostamaan nuoria mukaan iltapäivämessuun." (Kauhajoki)

"Eikö kirkossa voisi olla myös nuorille samanlainen oma tila kuin lapsille? Ei kirkossa tietenkään saa kännykkäpelejä pelata, mutta joskus tekee mieli kommentoida kaverille vaikka saarnaa. Silloin sitä pelkää, että on jonkun aikuisen silmätikkuna. Jos olisi oma paikka, kirkossa voisi olla vapaammin." (Nuorten ryhmän palaute, Haapajärvi)

"Olen lukenut rukouksia, kerännyt kolehtia, laulanut ja soittanut sekä auttanut alkujärjestelmissä sekä loppusiivouksessa. Olen ollut mielelläni suntion apulaisena, ja tulen mieluusti myös uudestaan, koska nautin siitä. Olen pitänyt kaikesta, mitä jumiksessa olen saanut tehdä!" (nuoren palaute, Forssa)

"80-vuotiaan on vaikea kokea oloaan kotoisaksi nuorten messussa ja nuori aikuinen ei kenties tunne oloaan kotoisaksi, jos messua ei ole viettämässä ketään toista hänen ikäistään. Edustuksellinen osallisuus tarkoittaa siis, että jumalanpalvelukseen osallistuja huomaa, että messun eri tehtävissä toimii ihmisiä, joihin hän voi samastua erityisesti ikänsä puolesta." (Haapajärvi)

"Rakensimme isokoulutuksen viikkomessun ympärille. Syksyllä viikkomessuista vastaavat isosryhmät ja keväällä konfirmaatioryhmät. Kaava on tavallisen viikkomessun kaava, ja toteutus simppele. Messu kestää 35 minuuttia. Viikoittain noin sata nuorta käy säännöllisesti ehtoollisella. Ehtoollisen merkitys löytyy kokemuksen kautta, ei opiskelemalla sen merkitystä." (Hakunilan kirkkoherran haastattelu, Hiippakuntautiset II/13)

8) Viestintä

Jumalanpalveluksessa viestintä liittyy siinä käytettävään kieleen, eri aistien ja ilmaisutapojen huomioimiseen, kirkkotilan monipuoliseen hyödyntämiseen, saavutettavuuteen ja musiikin monipuolisuuteen. Erityisesti saarnaan ja esirukoukseen etsittiin kontekstuaalista, tuoreita ilmaisuja käyttävää kieltä messun muissa osissa käytettävän liturgisemman kielen lisäksi.

"Kiirastorstain jumiksesta muistan alttarin tyhjentämisen ja mustaan pukemisen sekä sen, kun urut lopettivat soittamisen viimeisen virren viimeiseen säkeistöön." (nuoren palaute, Forssa)

"Turhan tärkeästä 'koreografiasta' on luovuttu, siis messu tehdään yhdessä seurakunnan kanssa kotoisammin ja matalakirkollisesti. Myös puhuttua kieltä on muokattu tietoisesti selkokielelle." (Keski-Lahti)

"Jumalanpalveluksen osia 'puhutaan opettaen auki' – mitä osaa milloinkin liturgin päätöksen mukaan." (Alajärvi)

"On hyvä pitää kiinni vapaudesta ja luonnollisuudesta. Messu ei ole näytelmä." (Muurame)

"Arkikieli, murre ja yllätykset (mm. kanttori kysyy tähän sopivaa virttä urkuparvelta huikaten). Saarnaaja voi olla pöntössä, lukupulpetissa tai liikkua langattoman mikin kanssa vapaasti. Pyytää kommentteja. Joku kohottaa kätensä ylistykseen, toinen painaa päänsä alas – kummallekin tavalle on tilaa!" (Alajärvi)

"Kontekstuaalisuus eli toimintaympäristön huomioiminen: on käytettävä ymmärrettävää kieltä. Tämä koskee niin musiikkia, rukouksia kuin saarnojakin." (Kauhajoki)

"Jos esirukouksessa sisällytämme vaikkapa sairaisiin tai elämässään pettyneisiin kaikki seurakuntalaiset, voi moni elämänsä onnelliseksi tunteva kokea ulkopuolisuutta tai jopa syyllisyyttä omasta onnestaan. Samoin saatamme rukoilla heidän puolestaan, jotka ovat sairaana jne. aivan kuin meidän joukossamme ei sellaisia olisikaan. Jos sen sijaan suljemme rukoukseen "kaikki, ne jotka joukostamme ovat sairaana", on näkökulma jo toinen." (Haapajärvi)

Tärkeiksi kysymyksiksi nousivat mitä ja miten jumalanpalveluksesta puhutaan, tiedotetaan ja uutisoidaan. Panostetaanko messusta tiedottamiseen, vai hukkuuko jumalanpalvelusilmoitus kaiken muun toimintailmoittelun keskelle? Voisiko messusta tiedottaa sisältölähtöisemmin "työvuorolistan" sijaan? Henkilökohtaisen kutsun merkitys korostui. Internetin ja sosiaalisen median käytöstä viestinnässä koettiin monessa seurakunnassa, että mahdollisuuksien hyödyntämisessä ollaan vasta alussa.

"Koko seurakunnan toiminnan ydin, evankeliumin vieminen eteenpäin on luonteeltaan viestintää. Vaikka jumalanpalveluselämä on tämän toiminnan keskipisteenä, siitä ei useinkaan huomata tehdä lehdistötiedotteita tai painottaa sisäisen tiedottamisen merkitystä myös jumalanpalveluselämän kohdalla." (Haapajärvi)

"Seurakunnan toiminnasta nostetaan esiin usein paljon muuta asiaa, mutta jumalanpalveluselämän perustiedotus jää usein vähemmälle. Kyse on kuitenkin seurakunnan ydintoiminnasta, vaikka se onkin säännöllistä ja tasaisesti toistuvaa." (Pirkkala)

"Olemme lisänneet ja vielä lisäämässä jumalanpalveluselämän esillä pitoa sosiaalisessa mediassa." (Pirkkala)

"Useissa kokouksissa pidettiin esillä ajatusta siitä, että messu kuuluisi kaikkien seurakunnan piirien ja ryhmien kokoontumisiin luontevana osana. Tämän myötä on myös pyritty siihen, että messua ´mainostettaisiin´ entistä tehokkaammin kaikille muuhun seurakunnan elämään ja toimintaan osallistuville. Totesimme, että meillä on erilaisessa toiminnassa paljon väkeä, jotka eivät kuitenkaan löydä tietään messuun. Erityisesti näitä ihmisiä aloimme kutsua jumalanpalveluksiin." (Langinkoski)

"Syksyllä 2011 toteutettiin ensimmäistä kertaa lähimmäisen sunnuntai, johon otettiin aineksia Englannin kirkon Back to Church Sunday -kampanjasta. Kirkkoon kutsuttiin ihmisiä joka kotiin jaetulla kirkkoherran kirjeellä, lehtijutuilla, sosiaalisen median kautta, jakamalla asiasta kertovia kortteja sekä puskaradion kautta. Kirkkoon tuli n. 400 henkeä." (Haapajärvi)

"13. sunnuntaina helluntaista on teksteinä parantamiskertomuksia. Etukäteen ilmoitettiin, että erityisesti tänä sunnuntaina rukoillaan messun esirukouksessa sairaiden puolesta. Rukouspyyntöjä tuli postissa, sähköpostissa sekä seurakunnan nettisivujen kautta. Lisäksi ihmiset saivat kirjoittaa rukouspyyntöjä messun alussa. Kirkossa oli paljon sellaisia, joiden perhepiirissä oli vakavasti sairaita." (Haapajärvi)

Työntekijöiden ja luottamushenkilöiden osallistuminen messuun tai osallistumatta jättäminen koettiin vahvaksi viestiksi jo itsessään.

"Alueneuvoston jäsenet on pestattu tekstinlukijoiksi. Välillä miettii, onko tämä enemmänkin alueneuvostolaisten kiusaamista kuin jumalanpalveluselämän kehittämistä. Lienee kuitenkin hyvä, että kaikki alueneuvostolaiset tulevat ainakin kerran vuodessa kirkkoon!" (Salon Pertteli)

"Olisi hyvä lopettaa puhe jumalanpalveluksen seurakuntaelämän keskellä olemisesta ja alkaa elämään sitä todeksi." (Muurame)

"Osallistuminen messuun tekee evankeliumin näkyväksi aivan toisella tavalla kuin sinänsä arvokas yksityinen hartauselämä. Autoja ja polkupyöriä täynnä oleva kirkon parkkipaikka on merkki siitä, että tämä seurakunta on elävä jumalanpalvelusyhteisö, jonka kirkko ei ole taantunut museoksi." (Haapajärvi)

9) Yhteinen keskustelu jumalanpalveluksesta

Yhteinen keskustelu jumalanpalveluksesta ja sitä ohjaavista arvoista on hankkeessa koettu tärkeäksi. Jo se, että jumalanpalveluksesta puhutaan, herättää innostusta ja iloa. Keskustelun myötä jumalanpalvelus koetaan enemmän yhteiseksi asiaksi. Keskusteluilmapiirin avartuminen on lisännyt avoimuutta uusia ideoita ja ajatuksia kohtaan.

"Suurin ilonaihe hankkeen myötä on, että jumalanpalveluselämästä puhutaan nyt enemmän kuin aikaisemmin. Sitä mietitään yhdessä seurakuntalaisten kanssa." (Pirkkala)

"Meillä on mukavaa, kun puhumme jumalanpalveluksesta. Se rakentaa yhteisöllisyyttä sekä työntekijöiden että vastuunkantajien välillä sekä luo sellaisen tunnun, että kirkkoon on hyvä tulla." (Muurame)

10) Yhteisöllisyys

Uskottava jumalanpalveluselämä ei voi olla irrallaan ympäröivästä yhteisöstä. Messusta saamme voimia palvella arjessa.

"Diakonisen jumalanpalveluselämän osalta jatkamme kehittämistä siten, että annamme seurakuntalaisille mahdollisuuden lahjoittaa omaansa ja varoja ihmisten hyväksi." (Muurame)

Kirkkokahvit löydettiin tärkeänä yhteisöllisyyden mahdollistajana monessa seurakunnassa.

"Parasta uudistuksessa on ollut kirkkokahvien lisääntyminen. Kirkkomme sivuosassa oleva Sali on saatu varusteltua siten, että siinä voi helposti järjestää kahvituksen ja iltateet. Parasta on se, että emännät voivat olla mukana messussa, kun kaikki tapahtuu kirkon sisällä. Samoin ihmisten on helpompi jäädä kahville, kun ei tarvitse siirtyä mihinkään toiseen rakennukseen. Tässä toteutuu se arkisempi yhteisöllisyys. Ne, jotka kaipaavat toisten seuraa ja läheisyyttä, voivat luontevasti jäädä vielä yhteen messun jälkeen." (Forssa, vapaaehtoinen)

"Kirkkokahvien merkitys yhteisöllisyyden luojana todettiin jo aivan alussa, mutta miten parinsadan metrin päässä oleva seurakuntatalo tuntui olevan liian kaukana. Joku seurakuntalaisista ehdotti kuitenkin viimein, voisiko kirkkokahvit järjestää kirkkosalissa messun päätyttyä? Miksi ei? Niinpä vanhan puisen ristikirkon käytävälle asetetulle pöydälle katetaan kirkkokahvit (ja tee), kun viimeinenkin messun virsi on laulettu. Osallistuminen lähentelee usein sataa prosenttia messuun osallistuneista." (Haapajärvi)

"Paikallinen erityispiirre on aulakahvit eli vapaaehtoisten laittamat "pystykahvit" messun jälkeen. Siinä tarjoutuu kirkossa olijoille hyvä mahdollisuus vaihtaa kuulumisia, jakaa ajatuksia pappien ja muiden kanssa messusta tai jostain muusta ajankohtaisesta aiheesta. Aulakahvit on helppo toteuttaa, niissä voi viivähtää vain hetken tai istua pidempään. Kynnys on niin matala, kuin se vain voi olla." (Pirkkala)

"Kirkkoherra lähetti kahtena syksynä parillekymmenelle yhdistykselle kirjeen ja tarjosi nimikkokirkkopyhää ja kirkkokahvivastuuta. Aika monet olivat kiinnostuneita ja ottivat tarjouksen vastaan." (Savonlinna)

"Kirkkokahveista huolehtivat vapaaehtoiset seurakuntalaiset. Tämä on lisännyt merkittävästi messujen kotoisuutta ja seurakuntalaisten yhteenkuuluvuutta." (Langinkoski)

"Kirkkokahvit ja kättelyt ovilla ovat lisänneet yhteisöllisyyttä ja tuoneet hyvän ja hoitavan ilmapiirin. Keskusteluja syntyy luontevasti." (Pielisensuu)

"Pääsääntöisesti joka sunnuntai on kirkkokahvit, jonka järjestelyistä vastaavat vapaaehtoiset. Kirkkokahvit vahvistavat yhteisöllisyyttä ja luovat me-henkeä ja kuulumisen tunnetta sekä auttaa tutustumaan eri ihmisiin seurakunnassa." (Muurame)

11) Vieraanvaraisuus

Vieraanvaraisuus ja tervetulleeksi toivottaminen nousivat esille erityisesti maahanmuuttajatyön näkökulmasta, rippikoululaisten huomioimisesta sekä kysymyksestä, onko karismaattisille ilmiöille tilaa messussa. Monessa seurakunnassa pohdittiin laajemminkin, miten tavoittaa heidät, jotka eivät nyt löydä tietään messuun tai tunne oloaan siellä kotoisaksi.

"Viimeinen tavoitteemme ei ollut helppo. Kuinka saisimme maahanmuuttajakristittyjä mukaan seurakunnan toimintaan? Ensimmäisenä kehittämisvuonna naapuriimme muutti intialainen, katolinen mies. Helsinkiin katoliseen kirkkoon oli matkaa ja hän tuli ja sanoi että kävisi mielellään kirkossa Hakunilassa. Välillä tulkkasimme ja käänsimme messua hänelle. Mies vastasi meille, että ymmärryksen taso ei ole tässä se juttu. Jonain kertana hän tuli pyytämään että saako kantaa kolehtia. Siitä tuli viikon tärkein juttu hänelle." (Hakunilan kirkkoherran haastattelu, Hiippakuntautiset II/13)

"Raamatuntekstit on monistettu englanniksi, usein osoittautunut tarpeelliseksi." (Pielisensuu)

"Ajatuksesta, että kaikki osaavat jumalanpalveluksen kaavan, on luovuttu. Myös esim. Isä meidän -rukous, uskontunnustus ja Jumalan Karitsa laitetaan power pointilla näkyville." (Kauhajoki)

"Tärkeitä kysymyksiä on, kuinka saada köyhät, apua tarvitsevat ja syrjäytyneet mukaan messuun." (Muurame)

"Tavoitteenamme on antaa jokaiselle kirkkoon tulijalle tunne siitä, että hän on tärkeä ja tervetullut." (Vartiokylä)

12) Rukous

Hankkeen alussa huomattiin, että jumalanpalveluksen yhteiseen valmisteluun ei seurakunnassa välttämättä kuulunut yhteinen rukous. Loppuraporteista kävi ilmi, että rukous jumalanpalveluselämässä ja sen puolesta on noussut uudella tavalla esiin ja se on koettu tärkeäksi.

"Sakastissa rauhoitutaan ja rukoillaan, se henkii kirkkosalinkin puolelle hyvällä tavalla." (Tarvasjoki)

"Keskittyminen yhteiseen esirukoukseen ja seurakuntalaisten rukouspyyntöihin on minussa saanut enemmän myötäelämisen sävyä." (messuryhmäläinen, Kangasniemi)

"Hyvänä on koettu se, että nimenomaan seurakuntalaisten omat rukousaiheet ovat olleet entistä enemmän esillä ja saaneet esirukouksessa sijaa." (Pielisensuu)

"Seurakuntalaisia kokoontuu tuntia ennen kirkkoa rukoushetkeen." (Alajärvi)

"Äitienpäivänä äidit kutsuttiin esirukouksen osana siunattaviksi alttarille - pitivät koskettavana." (Alajärvi)

"Hienoa oli kun sakastirukousta ei pidetä sakastissa (jonne ei mahdu) vaan isona piirinä kirkon etuosassa. Liturgi aloittaa rukouksen ja moni muu jatkaa sitä lyhyin rukouksin. Se oli todellista yhteyttä Jumalaan ja toisiimme." (Kauhajoki)

"Jumalanpalvelusta ennen sunnuntaina kirkon sivusalissa kokoontuu esirukousryhmä, joka rukoilee alkavan messun puolesta. Tämän rinnalla pappilassa on joka viikko aamurukous seurakunnan elämän puolesta. Seurakunnan työntekijät kokoontuvat yhteiseen aamuhartauteen ja -rukoukseen joka toinen viikko. Seurakunnan soluissa ja rukouspiireissä rukoillaan seurakunnan työn ja jumalanpalveluselämän puolesta. Kerran kuukaudessa kokoonnutaan yhteiseen esirukousiltakirkkoon, jonka painopiste on esirukouksessa ja sielunhoidossa, sekä sairaan voitelussa. Rukoukselle on seurakuntaelämässä vielä enemmän tarvetta." (Muurame)

"Ryhmän vuoro ja tehtäviin valmistautuminen jo viikolla on vahvistanut keskittymistä messun eri osioihin. Jännitystä ei ole sen suhteen, meneekö kaikki oikein, vaan on

rukoilemassa, että koko kirkkoväki saisi kokea jotain armahtavaa, hoitavaa, siunaavaa ja yhteyttä.” (messuryhmäläinen, Kangasniemi)

”Viime aikoina on lisätty rukousten ja esirukouspyyntöjen esillä pitämistä sosiaalisessa mediassa.” (Muurame)

13) Ilo ja innostus

Monessa seurakunnassa jumalanpalveluselämän kehittämisessä koettiin iloa ja innostusta yhteisten tavoitteiden löytämisestä ja sanoittamisesta sekä yhdessä tekemisestä.

”Jumalanpalveluselämä on meillä niin kivaa ja palkitsevaa, soisimme tämän ilon kaikkiin seurakuntiin.” (Tarvasjoki)

”Suurin ilonaiheemme on se, että jumalanpalvelus on tullut keskiöön oikeasti.” (Alajärvi)

”Messuhankkeen vuosina olemme kokeneet monia ilonhetkiä erityisen onnistuneissa jumalanpalveluksissa. Näitä ovat olleet erityismessujen ohella myös monet ihan tavalliset messut. Kävijämäärän osalta koimme ensimmäisenä adventtina 2012 jopa liian täydeksi tulleen kirkon ja jouduimme miettimään, miten kaikki ihmiset saadaan mahtumaan ja messu toimimaan! Se oli todellinen positiivinen ongelma, mutta siitäkin selvisimme!” (Langinkoski)

”Työssä on intoa ja iloa ja emme tunne sellaista käsitystä kuin luovuttaminen, kun teemme Jumalan valtakunnan työtä tässä ajassa seurakunnassamme.” (Muurame)

”Suurin ilonaihe ainakin allekirjoittaneelle on ollut se, kun on saanut kuulla onnistumisen kokemuksista muissa seurakunnissa. - - On hieno tiedostaa, että meitä odottaa vielä parempi tulevaisuus, kunhan muiden seurakuntien onnistumiset saadaan tuotua meitäkin rikastuttamaan.” (Savonlinna)

”Kaikessa on hienoa se, että Pyhä Henki toimii ja tekee työtään meidän keskellämme.” (Muurame)

”On luovuttu huonosti toteutetuista jumalanpalveluksista ja surkuttelusta. Herra on hyvä ja hän antaa meille joka päivä runsaasti lahjojaan.” (Muurame)

”Sekä työntekijöiden että seurakuntalaisten innostus messujen suunnitteluun ja toteuttamiseen on tuottanut iloa.” (Espoonlahti)

”Kun tulin töihin vuorotteluvapaan jälkeen, mietin, mitä täällä on tapahtunut? Ilo tuntui lehterillä asti.” (kanttori, Haapajärvi)

14) Kirkkorakennus, puitteet ja ”tekniikka”

Seurakuntien kehittämishankkeissa kysymykset kirkkotilasta ja kirkkosalista liittyivät monen seurakunnan kehittämistarpeisiin. Konkreettisesti se näyttäytyi esimerkiksi kysymyksinä lasten leikkinurkkauksen

paikasta, soitinyhtyeitä varten tarvittavasta tilasta, kastepuun tai valkokankaan sijoittamisesta ja sopivuudesta kirkkosaliin, sekä siitä, voidaanko kirkkosalissa juoda kirkkokahveja.

"Kirkkoon on asennettu videotykki, jonka käytöllä on voidaan tuoda uutta visuaalisuutta tai näyttää mm. laulujen sanat." (Alajärvi)

"Suunnitelmissa on parantaa tekniikkaa molemmissa kirkoissa. Vanhaan kirkkoon siirretään tekniikkaa, joka mahdollistaa nettikirkon myös sieltä. Pyhän Kolminaisuuden kirkkoon on tarkoitus rakentaa valmius virtuaalikirkkolähetysiin, siis myös kuvan tuottamisen jumalanpalveluksista. Lisäksi kirkko varustetaan nykyaikaisin dataheittimin, joiden avulla messua ja muita tilaisuuksia voi rikastaa." (Kempele)

"Kirkon etuosaa on muokattu siten, että etupenkkirivi on korvattu tuoleilla. Tämä on tuonut väljyyttä ja toimivuutta lisää." (Pielisensuu)

"Penkkejä poistettiin ja tilalle laitettiin lapsille piirustuspyötä." (Alajärvi)

15) Esteitä

Jumalanpalveluselämän kehittämisen esteitä olivat työntekijöiden kokema kiire ja ajanpuute. Erityisesti tämä nousi esille rakennemuutosta läpikäyvissä seurakunnissa. Normaalin viikkotoiminnan pyörittäminen ei antanut riittävästi tilaa olemassa olevan jumalanpalveluselämän ja sen käytäntöjen arviointiin eikä niistä käytävään yhteiseen keskusteluun.

Seurakunnissa hankkeen käytännöllinen vastuu oli annettu jollekin työntekijälle. Jos tämä vastuhenkilö vaihtui, vaikutti se hankkeeseen sitoutumiseen, sekä siihen, millä tavalla hanke oli esillä työntekijäkokouksissa ja toiminnan suunnittelussa. Muutamassa tapauksessa seurakunta jättäytyi hankkeesta pois työntekijän vaihduttua.

Muutamissa seurakunnissa nousi esille joidenkin työntekijäryhmien kielteistä suhtautumista messuun, tai haluttomuutta sen kehittämiseen ja monipuolistamiseen. Myös työajan käytön muutoksiin (erityisesti arkityöstä pyhätyöhön) liittyviä hankaluuksia nousi esille.

Hankkeen arviointia

Verkostoituminen ja näkyvyys

Hankkeen yhtenä toimintatapana oli verkostoitua eri toimijoiden kanssa. Hankkeen aikana sen näkökulmat ja sisällöt olivat esillä eri hiippakunnallisissa tapahtumissa, neuvottelupäivillä ja koulutuksissa. Esimerkiksi Papiston päivien teemaksi nousi jumalanpalveluselämä ja päävieraana oli New Yorkin luterilaisen hiippakunnan piispa Robert Rimbo, jonka ajatteluun hankekoordinaattorit tutustuivat opintomatalla. Toisaalta hankevuosien aikana järjestetyt jumalanpalvelukseen liittyvät tapahtumat vaikuttivat hankkeen sisältöihin.

Hankkeen synnyttämä keskustelu jumalanpalveluksesta innosti muitakin kuin hankeseurakuntia kehittämään jumalanpalveluselämäänsä. Jumalanpalveluselämän myönteinen näkyvyys mediassa vaikutti jumalanpalvelusten kävijämääriin kuten esimerkiksi pääkaupunkiseudulla ensimmäisenä adventtisunnuntaina 2012.

Jumalanpalveluselämän tavoitavuus

Hankkeen aikana on huomattu, että jumalanpalvelukseen panostamalla on nostettu myös jumalanpalvelusten tavoitavuutta. Tämä on tapahtunut perustamalla jumalanpalvelusryhmiä, hyödyntämällä eri työalojen osaamista ja kontakteja, sekä vahvistamalla jo olemassa olevia yhteistyöverkostoja. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistaminen on vaikuttanut tavoitavuuteen joissakin seurakunnissa varsin nopeasti: osallistujamäärien kasvusta kertoivat esimerkiksi Pirkkala, Langinkoski, Vartiokylä, Kempele ja Haapajärvi.

"Perheiden, siis lasten ja nuorehkojen aikuisten osuus ihan tavallisissakin messuissa on hieman noussut, samoin kokonaiskävijämäärä. Nousu ei ole ollut suuren suurta, mutta selkeästi suunta on ollut oikea. Tämä on ollut meille innostavaa havaita – toimillamme on ollut merkitystä!" (Langinkoski)

"Jumalanpalveluselämän kehittämishankkeen myötä jumalanpalveluksen osallistujamäärät ovat olleet kasvussa kaikissa seurakuntamme kirkoissa. Jumalanpalveluselämämme on rikastunut. Meillä on suuri ilo toteuttaa jumalanpalveluksia yhdessä seurakuntalaisten kanssa." (Vartiokylän seurakunta)

"Huippu kävijämäärissä saavutettiin vuonna 2012, jolloin luku oli yli 12 000. Vuonna 2013 saattaa tapahtua jonkin verran laskua, mutta luku lienee noin 11 000. Pääjumalanpalvelusten kävijämäärien kasvutavoite 10 000 henkeä ylitettiin reilusti." (Kempele)

"Jumalanpalveluksessa kävijöiden määrän kasvattaminen ei ole mukana hankkeiden tavoitteissa, koska työryhmä katsoi sellaisen tavoitteen lähtevän väärästä päästä. Jos sen sijaan kävijämäärä kasvaa muiden toimenpiteiden seurauksena, voimme ajatella, että on saavutettu jotakin pysyvää." (Haapajärvi)

"Vaikka tavoitteisiin ei sisällynyt jumalanpalveluksen kävijämäärien tietoinen kasvattaminen, on kävijätilastoja luonnollisesti seurattu hankkeen kuluessa. Päiväjumalanpalveluksissa kävijöiden määrä Haapajärvellä on kasvanut hieman kolmena vuonna peräkkäin, mutta vuonna 2012 kasvua edelliseen vuoteen verrattuna oli 19 %. Kasvu keskittyi ennen kaikkea ns. tavallisten pyhäpäivien jumalanpalveluksiin, joten tilastojen valossa näyttää siltä, että hanke on vaikuttanut kävijämäärien kasvuun. Erityisesti on huomioitava, että sellaisten jumalanpalvelusten määrä, joihin osallistui alle 50 henkeä, oli puolittunut edelliseen tilastokauteen verrattuna. Vuoteen 2010 verrattuna muutos parempaan oli vieläkin suurempi." (Haapajärvi)

"Kymppimessu" ja jumalanpalveluselämä kokonaisuutena

Jumalanpalveluselämän kehittämishankkeen käynnistäneessä kirkolliskokouksen edustaja-aloitteessa toivottiin uutta, modernia, luterilaista messukäytäntöä ja mahdollisimman monenlaisia ihmisiä tavoittavaa messukokonaisuutta. Painotus muuttui hieman käsikirjavalioikunnan mietinnössä.

”Valiokunta katsoo, että jumalanpalveluselämän tulee olla rikasta ja monipuolista. Nykyisen pääjumalanpalveluksen kaltaista messua tarvitaan, se on tärkeä monille seurakuntalaisille. Ei ole syytä rakentaa vastakkainasettelua pääjumalanpalveluksen ja muiden jumalanpalvelusten eikä myöskään perinteisten ja vaihtoehtoisten, uusimuotoisten jumalanpalvelusten välille.” (Käsikirjavalioikunnan mietintö 1/2009 edustaja-aloitteesta 9/2008, joka koskee seurakuntien jumalanpalveluselämän kehittämistä)

Kun hanke konkreettisesti käynnistettiin, haluttiin korostaa seurakuntia kehittämisen subjekteina ja oman seurakuntansa jumalanpalveluselämän asiantuntijoina. Seurakunnissa nousi esille tarve vahvistaa ajatusta jumalanpalveluksesta seurakuntaelämän keskuksena - kehittämisen suunta oli ”takaisin ytimeen”. Seurakuntien kehittämishankkeissa haluttiin panostaa erityisesti sunnuntain yhteisen (klo 10) messun kehittämiseen. Taustalla oli kokemus siitä, että monesti nk. erityismessuissa (Tuomasmessu, Taizé-messu, nuorten messut, perhekirkot) toteutui se, mitä hyvältä jumalanpalvelukselta toivottiin. Seurakuntien hankkeissa erilaiset jumalanpalvelukset ja niiden muodot eivät olleet toisiaan poissulkevia, vaan ne ovat vaikuttaneet toisiinsa. Seurakunnat ovat hakeneet tapaa viettää messua, jossa kaikenlaiset ja kaikenikäiset ihmiset kokisivat tuttuutta ja kodikkuutta.

Hankeseurakunnat ovat entistä vahvemmin katsoneet oman seurakuntansa jumalanpalveluselämää kokonaisuutena: kuinka erilaiset ja eri-ikäiset ihmiset pääsevät nauttimaan ehtoollista myös viikkotoiminnassaan ja kuinka konkreettisten esineiden avulla voidaan rakentaa siltaa viikkotoiminnan ja sunnuntain messun välille (esimerkiksi perhekerhon nalle, nuorten villasukat).

Seurakuntien sitoutuminen hankkeeseen

Hankkeessa aloitti 43 seurakuntaa eri puolilta Suomea. Osa oli ilmoittautunut itse, osan oli kapituli kutsunut. Hankkeen aikana kaksi seurakuntaa ilmoitti jättäytyvänsä hankkeesta pois. Muutama seurakuntaan ei saatu yhteyttä ensimmäisen vuoden jälkeen. Hankkeen kuluessa osallistumisaktiivisuus esim. hiippakunnallisiin seminaareihin väheni. Oman seurakuntansa jumalanpalvelushankkeen kirjallisen loppuraportin palautti 25 seurakuntaa.

Seurakuntien antaman palautteen perusteella työntekijävaihdokset seurakunnissa, kirkon muut yhteiset hankkeet ja joissakin tapauksissa seurakuntarakenteen muutokset vaikuttivat siihen, miten hankkeeseen pystyttiin sitoutumaan. Kirkkoherran rooli näyttäytyi merkittävänä tekijänä myös sitoutumisessa. Rakennemuutosseurakunnissa vaarana näyttää olevan, että työyhteisö kääntyy sisäänpäin, kun rakenteeseen ja hallintoon liittyvät kysymykset korostuvat sisällön ja perustehtävän kustannuksella. Kirkkoherrojen tukeminen hengellisen johtamisen kysymyksissä on tästä syystä olennaisen tärkeää myös tulevaisuuden seurakuntarakenteen muutoksissa.

Myös tapa, jolla hanke oli kirkkohallituksessa organisoitu, ja työntekijöiden vaihtumiseen liittyvät kysymykset näyttivät vaikuttavan seurakuntien sitoutumiseen.

Työntekijäresurssi ja ohjausryhmä

Kehittämishanke oli osa kirkon strategian toteuttamista. Sille osoitettu yhden työntekijän resurssi jaettiin kahdeksi osa-aikaiseksi (40%-60%). Työpariksi rekrytoitiin kanttori ja teologi. Työparityöskentely osoittautui hyväksi ratkaisuksi erityisesti sisällön kehittämisen näkökulmasta. Osa-aikaisuuden heikkoutena oli yksittäisen työntekijän vähäinen mahdollisuus keskittyä juuri hankkeen asioihin, erityisesti seurakuntien tukemiseen. Tältä osin tilanne parani hankkeen loppuvaiheessa, kun työntekijäresurssi oli yhteensä 140 %. Osa-aikaisuus vaikutti myös työntekijöiden vaihtuvuuteen.

Hankekoordinaattoreiden sijoittuminen Kirkkohallituksen Jumalanpalvelus ja yhteiskunta –yksikköön oli sisällöllisesti perusteltu ratkaisu. Hankkeen kanssa samaan aikaan tapahtunut toiminnallisen osaston organisaatiouudistus sekä yksikön työntekijävaihdokset sitoivat kuitenkin työntekijäresurssia.

Ohjausryhmän moniammatillinen kokoonpano ja monipuolinen asiantuntijuus koettiin tärkeäksi.

Seurakuntien palaute

Hankeseurakunnat antoivat palautetta sekä oman seurakuntansa hankkeen onnistumisesta että valtakunnallisen hankkeen organisoinnista, suunnittelusta ja johtamisesta.

Joissakin hankeseurakunnissa olisi kaivattu enemmän tukea. Hankekoordinaattoreiden vaihtuminen nostettiin esille useammassakin palautteessa.

”Kaiken kaikkiaan kuluneet kolme vuotta ovat meillä olleet sekavia ja huonosti suunniteltuja. Jumalanpalveluselämän kehittämishanke ei ole auttanut tai tukenut meitä juurikaan. Muutamia ideoita olemme sieltä saaneet, mikä sekin on tietysti arvokasta. Tuputtaminen voisi ärsyttää monia, mutta meille olisi kelvannut sellainenkin tuki: ”Tehkää näin ja näin, kokeilkaa tämmöstä ja tämmöstä!” (Salon Pertteli)

”Koordinaattorit ovat vaihtuneet liian usein ja seminaaripäivien teemoista ei ole kerrottu etukäteen. Emme pidä hankkeen suunnittelua emmekä johtamista onnistuneena.” (Rekola)

Seurakunnat kokivat hyväksi sen, että kehittäminen tapahtui seurakunnassa, seurakunnan omista tarpeista ja itse asetetuista tavoitteista.

”Hankkeen ehdoton vahvuus oli siinä, että se lähti paikallisista tarpeista.” (Pirkkala)

”Kolmea hankevuotta on seurakunnassamme leimannut messutietoisuuden vahvistuminen. Radikaaleja muutoksia aiempaan ei ole tehty, mutta olemme tulleet tietoisemmiksi jumalanpalveluselämämme vahvuuksista, paikallisista perinteistä ja messumme arvoista. Toisaalta olemme tiedostaneet myös kehityskohtemme entistä selkeämmin.” (Langinkoski)

Johtopäätöksiä ja toimenpide-ehdotuksia

Tiellä – Pä väg -hankkeesta nousseita konkreettisia ehdotuksia seurakuntien jatkuvaksi tukemiseksi jumalanpalveluselämän kehittämisessä:

Johtaminen

Hanke nosti vahvasti esiin kirkkoherrojen keskeisen roolin jumalanpalveluselämän kehittämisessä. Tämä on tarpeen huomioida kaikessa kirkon antamassa johtamiskoulutuksessa, erityisesti kirkkoherroille suunnatussa koulutuksessa. Hankkeen esille nostamia johtamiseen liittyviä näkökulmia ovat esimerkiksi

- 1) Mitä on jumalanpalvelusyhteisön johtaminen?
- 2) Millä tavalla eri työalat liittyvät jumalanpalveluselämään, ovat esillä siinä ja mukana sen toteuttamisessa?
- 3) Kuinka seurakunnan toiminta organisoidaan siten, että mahdollisimman monella (työntekijällä ja seurakuntalaisella) on mahdollisuus olla mukana jumalanpalveluselämän suunnittelussa ja toteuttamisessa? Kuinka jumalanpalveluselämän suunnitteluun luodaan sellainen pysyvä rakenne, ettei se ole sidoksissa yksittäisen työntekijän osaamiseen?
- 4) Millä tavalla jumalanpalveluselämän näkökulma on esillä seurakunnan hallinnossa?
- 5) Mikä on kirkkoherran rooli työntekijöiden hengellisen elämän tukemisessa?

➤ ***Kirkkoherrojen koulutukseen ja tukemiseen panostetaan jumalanpalveluselämän näkökulmasta (tuomiokapitulit, kirkkohallitus).***

Kirkon strategia

Kirkon yhteinen strategia pitää esillä monipuolista ja rikasta jumalanpalveluselämää seurakunnan elämän ja toiminnan keskuksena. On huolehdittava siitä, että tämä tavoite säilyy ja vahvistuu myös meneillään olevassa strategian päivittämisessä. Tavoitetta on syytä pitää esillä tehtäessä konkreettisia ratkaisuja kaikilla kirkon hallinnon ja toiminnan tasoilla (esimerkiksi talouteen liittyvissä kysymyksissä ja seurakuntarakenteen uudistamisessa).

➤ ***Jumalanpalveluselämää painotetaan vahvasti strategian päivittämisessä. Jumalanpalveluselämää pidetään esillä strategian käytäntöön saattamiseen liittyvässä tiedottamisessa sekä kehittämishankkeissa ja projekteissa (kirkkohallitus, tuomiokapitulit).***

Tuomiokapitulien rooli ja resurssit

Hankkeen aikana on käynyt ilmi, että jumalanpalveluselämän kehittäminen on seurakunnassa koko työyhteisön, luottamushenkilöiden ja seurakuntalaisten yhteinen asia. Lähin ja luontevin tukea antava taho on hiippakunnan tuomiokapituli. Tällä hetkellä tuomiokapitulien resurssit seurakuntien tukemiseen jumalanpalveluselämän näkökulmasta ovat niukat. Tarvetta on nimenomaan yksittäisten seurakuntien kanssa työskentelyyn. Seurakuntien taloudellisten resurssien vähetessä on nähtävissä, että koulutusmäärärahoista säästetään ja tarve paikalliseen tukeen kasvaa.

➤ ***Tuomiokapituleille taataan riittävät resurssit seurakuntien tukemiseen jumalanpalveluselämän kehittämisessä (kirkolliskokous, kirkkohallitus).***

Jumalanpalveluselämän arviointi

Seurakuntien jumalanpalveluselämää arvioidaan tällä hetkellä lähinnä kävijämäärätilastojen avulla. Se on yksi kriteeri, mutta ei pysty kovin paljoa kuvaamaan jumalanpalveluselämän laadullisten tai sisällöllisten tavoitteiden toteutumista. Tilastot ohjaavat myös seurakuntien käytäntöjä. Osallistujamäärien lisäksi on syytä luoda sisällöstä nousevia tilastoitavia asioita, esimerkiksi kuinka monta seurakuntalaista on toteuttamassa jumalanpalvelusta ja kuinka usein pidetään kirkkokahvit.

➤ ***Tilastointi- ja arviointimenetelmiä kehitetään monipuolisemman tiedon saamiseksi jumalanpalveluselämästä (kirkkohallitus).***

Kehittäminen - uudistaminen

Hankkeen myötä monet seurakunnat totesivat jumalanpalveluselämän kehittämisen olevan jatkuvaa toimintaa. Nykyinen käsikirja antaa suuret vapaudet tähän. Kielen kehittyminen, teologisen ajattelun ja painotusten muuttuminen sekä kyky toimia kulloisessakin kontekstissa asettavat haasteita erityisesti jumalanpalveluksen kielelle, mutta myös muodolle ja rakenteelle. Jos jumalanpalveluselämän kehittämisestä ei huolehdita tietoisesti, on vaarana, että se etäänny ympäripyöreästä yhteiskunnasta.

Kirkon tekemät käsikirjauudistukset antavat kehittämiselle raamit, mutta samalla on huolehdittava siitä, että jumalanpalvelusta uudistetaan jatkuvasti. Tämä edellyttää selkeitä prosesseja ja eri toimijoiden (kirkkohallitus, piispainkokous, kirkolliskokous) välisen työnjaon joustavuutta. Lisäksi on huolehdittava siitä, että kehittämistyölle on riittävästi resursseja keskushallinnossa ja/tai kapituleissa.

➤ ***Luodaan ja selkiytetään menettelytapoja jumalanpalveluselämän jatkuvan kehittämisen varmistamiseksi (kirkkohallitus ja tuomiokapitulit).***

Koulutus

Hanke nosti esille kaksi selkeästi seurakunnan työntekijöihin liittyvää asiaa: oman työalan liittyminen seurakunnan yhteiseen jumalanpalveluselämään ja työntekijöiden hengellisen elämän liittyminen messuun.

Niissä seurakunnissa, joissa jumalanpalveluselämän kehittämiseen panostettiin, jumalanpalvelus oli kaikkien työalojen yhteinen asia. Osa hankkeessa mukana olevista seurakunnista hahmotti jumalanpalveluksen kuuluvan kaikkien työntekijöiden oman tehtävän hoitamiseen. Näissä seurakunnissa työntekijät myös pääasiassa kokivat jumalanpalveluksen itselleen merkitykselliseksi. Jumalanpalveluksen sisällöllinen kehittäminen on luontevaa ja toimintaympäristöönsä sitoutunutta, kun jumalanpalvelusten valmistelussa ja toteutuksessa ovat mukana seurakunnan kaikkien työalojen, erityisesti kasvatuksen ja diakonian osaaminen ja verkostot.

Moniammatillisten jumalanpalveluskoulutusten lisäksi tarvitaan tulevaisuudessa enemmän työntekijöiden ja seurakuntalaisten yhteisiä koulutuksia ja muita tapahtumia.

- ***Jumalanpalvelusosaaminen ja työntekijän hengellisen elämän tukeminen huomioidaan seurakunnan työntekijöiden tutkintovaatimuksissa, sekä perus-, lisä- ja täydennyskoulutuksissa (piispainkokous, kirkkohallitus, tuomiokapitulit).***

Kirkkotila

Seurakuntien kehittämishankkeissa monen käytännöllisen muutoksen myötä nousi esiin kysymyksiä kirkkotilan monipuolisen käytön mahdollisuuksista ja rajoista. On tarpeen vahvistaa yhteistyötä eri tahojen kesken siten, että esimerkiksi rakennussuojelulliset, arkkitehtuuriin liittyvät ja toiminnalliset näkökulmat ovat vuoropuhelussa, ja mahdollistavat jumalanpalveluselämän kehittämisen myös tästä näkökulmasta.

- ***Vahvistetaan seurakuntien ohjaamista ja vaikuttamistoimintaa kirkkotilan monipuoliseen käyttöön liittyvissä kysymyksissä (kirkkohallitus, tuomiokapitulit).***

Jumalanpalveluselämän uudistuminen seurakunnissa jatkuu

Jumalanpalveluselämä toteutuu seurakunnissa. Hankkeessa tehdyt konkreettiset löydöt ovat ensisijaisesti paikallisseurakuntien käytettävissä.

- ***Jumalanpalveluselämän loppuraportti luetaan ja sitä hyödynnetään seurakunnassa. Löytöjä sovelletaan paikallisen seurakunnan tilanteeseen käytännössä ja hyviä käytäntöjä jaetaan muiden seurakuntien kanssa aktiivisesti. Seurakunnan työntekijät, luottamushenkilöt ja seurakuntalaiset osallistuvat messuun, koska se on kristityn elämäntapa. Jumalanpalveluselämän kehittämisestä innostutaan ja iloitaan (seurakunnat).***

***”Mitä teettekin, sanoin tai teoin,
tehkää kaikki Herran Jeesuksen nimessä,
kiittäen hänen kauttaan Jumalaa, Isäämme.”
Kol. 3:17***